

דברי תורה לפרשת השבוע

היהודא
דעיקא

אורחות
חיים

סיפור עד
הפרשה

אמרי קודש
בערזא

פנינים
יקדים

מוצ"ש	הדח"נ	ניו יורק
9:23	7:56	מונטריאל
9:33	8:07	לונדון
9:59	8:33	מנצ'סטר
10:15	8:50	אנטוורפן
10:40	9:11	ציריך
10:10	8:41	וינה
9:42	8:16	מלבורן
6:46	5:15	

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן. (א, א)
יש לבאר שנרמז בכאן עצה לעם ה' האיק' יתנהגו לבא אל אמיתת עבודת השם ב"ה, כי הטעם למה שאנו אומרים קודם כל עבודתנו ותפילתנו 'לשם יחוד כו' בשם כל ישראל, והכוונה היות שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחסא' (קהלת ז, כ), ואם כן האיק' יכול לעשות איזה דבר קדושה באברינו, כיון שנעשה בהם איזה עבירה חלילה ונפגם אותו האבר, ואיק' יכול להשרות עליו קדושת העובדא ההיא. אך שהתיקון לזה הוא במה שכולל עצמו עם כללות ישראל, כי יש עולם הנקרא 'כל ישראל' והעולם ההוא שלם בלי פגם וכו' - וזה עצה אחת. ועוד יש עצה, היות ששורש כל החטאים הם באים מכח עץ הדעת שנתקללה האדמה בל"ט קללות, ומהם באה הזוהמא לאדם, אבל כשאדם שומר שבת כהלכתו בל"ט מלאכות מתקן הל"ט קללות ואז יפרדו ממנו כל הקליפות וכו'. שתי עצות הללו רמז להן כאן משה רבינו ע"ה לישראל עם קודש: "אלה הדברים" - רמז לשמירת שבת קודש, וכמו שדרשו בגמרא (שבת ע). "אלה הדברים" - אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסני"ג [ופירש"י: דברים משמע תרי, ה' לרבות חד, הרי שלשה; 'אלה בגימטריא ל"ו, הרי ל"ט: והעצה האחרת היא "אשר דבר משה אל כל ישראל" ליחד ולקשר עצמו בכללות ישראל, כאמור.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו'. (א, א)
הנה אמרו חז"ל כל מקום שנאמר אלה פוסל את הראשונים, וצ"ב מה בא לפסול כאן וכי רק הדברים האמורים כאן הם דברי משה לישראל ולא כל הכתוב קודם לזה, הלא כל התורה נאמרה מפי משה רבינו? וי"ל ע"פ מה דאיתא במסכת אבות (ו, א) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, זוכה מלשון נצחון כמאמר רבי אלעזר בן עזרי' ולא "זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, שפירושו ולא נצחתי, היינו שיכול לנצח ולבטל הרבה גזירות ודינים קשים השורים על ישראל, את כולם יכול להעביר ולבטל ע"י לימוד תורה לשמה, וזה פ' הכתוב "אלה הדברים" דברים הוא לשון קשה המורה על דינים, ר"ל כאשר רוצים לפסול את הדינים ולבטלם מעל ישראל העצה הוא, "אשר דיבר משה אל כל ישראל" היינו לימוד התורה הק' שדיבר משה לבני ישראל, ר"ל בכל דורות העתידים כאשר יעסקו בתורה בדרך שלמדו משה רבינו ע"ה היינו תורה לשמה יוכלו לבטל את כל הדינים, (הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע)

לזכר עולם יהיה צדיק
לכבוד יומא דהילולא
דרבינו הגה"ק רבי יוסף גרינוואלד זי"ע
מפאפא בעל "ויחי יוסף"
בן הגה"ק רבי יעקב יחזק' זי"ע
בעל "ויגד יעקב"
נלב"ע י"ג מנחם אב תשד"מ
הונצח ע"י האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל דוד זינגער שליט"א
והרב החסיד ר' שלמה צבי שליט"א
ברוקלין

כסא דנחמא להמשפחה הרוממה שיחיו לפטירתו של האי גברא רבא הגה"ח רבי שלום ישראל דירנפלד זצ"ל

בן הגה"ח רבי אלתר יעקב אליעזר זצ"ל ראש ישיבת "תורה ואמונה"

ובעל תפילה קבוע אצל כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה,

ומאיר פנים לכל אדם ורבים השיב מעוזו, נלב"ע ב' מנחם אב תשפ"ה תנצב"ה

והוא בעצמו ידבר לכם, שאז אין קצבה להברכה אלא יהיו בבחינת אשר לא ימד ולא יספר מרוב, ושפיר הוצרכו לברכת משה, כיון שקאי על זמן שלא תחול ח"ו ברכת הקב"ה עליהם. (הגה"ק רבי מנחם מנדל מלינסק ז"ע)

ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. (א, יא) הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימינוב ז"ע פירש הפסוק בתהלים (קכח, ד): "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'", שאין לו לצדיק לברך את האדם שבא אליו להתברך בשפע טוב העולם הזה, אלא לברכו שיהא ירא שמים. כי כשזה יתקיים בו יזכה ממילא לכל טוב, וכפי שהפסוק מבטיח קודם לכן לכל יראי ה': "אשרי כל ירא ה' וגו', בניך כשתילי זיתים וגו' (שם א-ג). וזהו שאמר: "הנה כי כן" הדבר שירא שמים זוכה לכל טוב, "יבורך גבר - ירא ה'", אין צריך לברך את האדם אלא שיהא ירא ה', עד כאן דבריו הקדושים. והנה "יראת שמים" עולה למנין אלף ואחד, דהיינו אחד שהוא הקטן שבמספרים, ואלף שהוא הגדול שבמספרים, בסוד האלף וזהו: "אלף פעמים", היינו שני פעמים 'אלף', אלף ואלף, שהם הגדול והקטן שבמספרים, "כי כן דרך הירא ד" שיהיה נכנע עד קצה האחרון, ולפעמים צריך להיות 'ויגבה לבו בדרכי ה'". וזה היה כחו של משה שהיה הראש לכל ישראל שהוא אלף רבתי בסוף האלף, ועם כל זה (במדבר יב, ג): "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם", בבחינת אלף זעירא שהוא אחד. ועל כן אמרו חז"ל (ברכות לג): על היראה, 'לגבי משה, מילתא זוטרתא היא', כי היה בבחינת אלף ואלף העולה 'יראת שמים'. **וזהו שפירש רש"י ז"ל**, שמשה רבנו אמר: "זו משלי היא", שהרי היה בכחו להשפיע 'יראת שמים', ואז ממילא "ויברך אתכם כאשר דבר לכם", שהרי "כי כן יבורך גבר ירא ה'". (אמרי נועם)

הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם. (א, יג) פירש"י כסופים ודבריו תמוהים ועמ"ש על זה החכם מהו וואלף הייזנהיימר, י"ל גם ליישב משאחז"ל נבונים לא מצא אין שייך לומר שבדור המדבר לא היו נבונים, אבל נלע"ד דהנה חכם היינו מי שלמד וקבל מרבו ונבון כמבין דבר מתוך מה שאמר לו רבו, ובדור המדבר בעת ההיא לא היו חכמים דהרי לא למדו עדיין שהרי אמר יתרו והודעת להם את חוקי אלקים ותורתיו, וממילא לא שייך נבון ממה יתבונן הלא אין אתו חכמה ואם אין יסוד אין בנין על כן נבונים לא מצא, אלא לפ"ז ק' גם חכמים לא מצא, וי"ל חכמים היינו שנכספה וגם כלתה נפשם לקבל החכמה אזי מיד נקראים חכמים שהם כסופים לקבל חכמה אבל נבונים לא שייך עד שלמדו חכמה ממש והתבוננו בה וא"ש וק"ל. (חתם סופר)

הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם. (א, יג) פירש"י בראשיכם, ראשים ומכובדים עליכם, שתהיו נוהגים בהם כבוד ויראה, ואשימם חסר יוד, למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם, שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה עכ"ל. וקשה מאי טעמא מהפך רש"י הסדר לפרש תחילה הדרש של בראשיכם המאוחר, ואח"כ הדרש של אשימם דמוקדם, ונלע"ד לישב דבכוונה עשה כן, דהנה אחז"ל (בעירובין) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ואחז"ל (ברכות דף ס"ג ע"א) אם ראית דור שתורה חביבה פזר, ואם אינה חביבה כנס, והיה קשה לו לרש"י, איך אמרה תורה ואשימם, והכוונה שאשמותיהן של ישראל תלויות בראשי דייניהם, למה תצא זאת מלפניו לומר כן, מה יעשה הדיין אם יודע שאין דבריו נשמעים, והוא מבזה בעיני ההמון, לכן מקדים רש"י לפרש המאוחר תחילה, דהיינו בראשיכם, שהקב"ה גוזר ומצווה עליכם לכל אנשי עיר ועיר, שתהיו נוהגים כבוד ויראה בראשיכם, וכיון שכך, שהמנהיג והדיין הוא כמלך בגדוד משה"ה עתה שפיר אמר תורה ואשימם, משום שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך ישרה, ואם נתעצלו ולא עשו כן, אשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם. (הגה"ק רבי הלל מקאלמאי ז"ע)

ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר שמעו בין אחיכם (א, טז) דייק לומר "בעת ההוא", כי רק בעת ההוא צריך לשמוע את הבעלי דינין כדי לשפוט צדק. אבל לעתיד לבא אצל המשית, איתא (סנהדרין ז) "דמורח

שרבי יהודה בן בתירה היה דר בחוץ לארץ וגזרו שם טומאה שמונים שנה קודם החורבן, והוא היה עוסק שם בתורה, הוצרך לדרוש בזה שדברי תורה אינם מקבלים טומאה, והטעם כי באורייתא ברא קודשא בריך הוא עלמא ואיך יהיה לנו קיום בחוץ לארץ אם לא על ידי עסק התורה, (וכאשר גזרו שם כו' בלתי זאת הם בחוץ לארץ ואיך יהיה שם בלתי עסק התורה). **וזה גם כן הרמז ה'** אלו קינו דבר אלינו בחורב, ר"ל הדברי תורה הם אלינו גם בזמן החורבן, כמו שנאמר (דברים לא, כא) כי לא תשכח מפי זרעו, לכן קדושת התורה היא תמיד עמנו, ודברי תורה אינם מקבלים שום דבר חול כנ"ל, וזה הכח הוא על ידי קדושת שבת שהיא קביעא וקיימא, גם בזמן הזה השכינה שורה בישראל ביום השבת, כמו שנתבאר בפירוש הגמרא (יבמות ו' ע"א) יכול יהיה בנין בית המקדש דוחה שבת תלמוד לומר (שמות לא, יג) אך את שבתותי וגו', וזה פי' הכתוב רב לכם שב"ת בהר הזה, השבת היא הרבי שלכם וכח התורה עמנו גם בזמן הזה בחוץ לארץ. (תפארת שלמה)

והנכם היום כנוכחי השמים לרוב. (א, יז)

פרש"י והנכם היום משולים כיום כחמה וכלבנה. יל"פ בס"ד על פי מה שפירש אאמור"ר זצ"ל בסה"ק **ערוגת הבושם** מאמריו בברכת הלבנה פועל אמת שפעולתו אמת וכו' עטרת תפארת לעמוסי בטן וכו' דהנה ישראל מונין חדשיהם ללבנה ויש בזה רמז מוסר דהלבנה אין אורה שוה דבתחילת החדש אורה קטן ומתגדל מעט מעט עד אמצע החודש שנתמלא אורה, ושוב חוזר ומתמעט עד סוף החודש, וחוזר ונתחדש, רמז לישראל דאף אם הם בגלות בחשכות ואורם נתקטן מאד אל יתיאשו עצמם דעתיד אורם להתחדש וכן להיפך כשהם ברום המעלה אל יתגאו וצריכין לחוש אולי ח"ו יתמעט אורם היינו דאומרים פועל אמת שפעולתו אמת, ואמת היינו דבר המתקיים דקושטא קאי ואם כן אמאי ללבנה אמר שתתחדש ולא תהיה קיימת במעמד אחד, ומותרץ עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה שיקחו מזה רמז מוסר כאמור עכ"ל, וי"ל דהיינו דאמר משה רבינו והנכם היום פרש"י כחמה וכלבנה דלפעמים אתם כחמה שאורה רב אבל לפעמים אתם כלבנה בין כך ובין כך לא יטוש ה' את עמו, וכן ירמי' אמר בפסוקי איכה, צפו מים על ראשי אמרתי נגזרתי דחשבתי אבדה תקותי מחמת צרותי אבל התחזקתי שלא להתייאש וקראתי שמך אף מבור תחתיות, וקראתי שמך כלומר להציל את כבוד שמך דאף אם איני כדאי מצדי אבל עשה למען שמך שלא יתחלל ועל כן אני מבקש קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי.

ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם וגו'. (א, יא) פירש"י זו משלי וכו'. מצאתי כתוב בקונטרסי האר"י הק' ז"ע, משה בגימטריא א-ל-ש-ד, ו-א-ל-ש-ד"י במילואו, כך, אל"ף למ"ד ש"י דל"ת יו"ד, עולה אלף, זהו **משלי**, הרי שברכם בכל לבבו ובכל נפשו, בכל מה שנכלל בשמו, כן ראוי להאדם לאהוב את ישראל בגופו ונפשו ומאודו. (ש"ה הק')

ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. (א, יא) אמרו לו, ישראל משה, אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג) אשר אם יוכל איש למנות וגו', אמר להם, זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר לכם. (רש"י) ותמוה, דהלא יש בכלל מאתים מנה, ואם כבר נתברכו מפי הקב"ה בברכה שאין לה קצבה מה תוסיף ברכתו של משה. ונראה דאיתא ביומא (דף כ"ב) דפעם כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים, משמע שיש להם מספר, ופעם כתיב אשר לא ימד ולא יספר, ומשני כאן באין עושין רצונו של מקום אז יש להם מספר וגבול, כאן בעושין רצונו של מקום אזי אין להם מספר וגבול.

והנה איתא במדרש כששמעו ישראל אנכי ולא יהיה לך נעקר יצה"ר מלבם, כיון שאמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה חזר היצה"ר אליהם, הרי שאם הקב"ה בעצמו מדבר עמהם, אז נעקר יצה"ר מהם, והם בודאי בבחינת עושין רצונו של מקום, ואז אין להם מספר וקצבה, אבל אם משה מדבר להם, אז יש בהם יצה"ר ויכולין להיות אין עושין רצונו של מקום, ובעת ההוא יש קצבה לברכותיהם. וזה שהשיב להם משה, זו משלי היא, ברכה זו שיש לה קצבה באה משלי אם אנכי הוא המדבר לכם והמלמד לכם תורה ומצוות, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם, הקב"ה יברך אתכם כאשר יבא זמן

ודאין" שיהא מריח באדם ושופט ויודע מי החיב, שנאמר (ישעי' יא, ג) "והריחו ביראת ה' וגו' ולא למשמע אזניו יוכיח", ואילו הכי "ושפט בצדק דלים" וגו' (שם פסוק ו'). (קדושת לוי)

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא. (א, יז)

כאשר מטה הדיין את הדין, לא רק עוולה עם בעל הדין הוא עושה, אלא כביכול "מחייב" את השי"ת עצמו. אם למשל גזר השי"ת בראש השנה לתת לראובן מאה מנה ולשמעון מאתיים, ושמעון תבע את ראובן מנה, הגם שעל פי דין אין ראובן חייב לו דבר. הרי בדין שמים ניתן לו לראובן כל מה שנגזר שיהיה לו וכן גם לשמעון, ואותו מנה שתובע שמעון מראובן, כביכול אינו כלול באותו חשבון. אך אם הדיין יטה את הדין ויחייב את ראובן לתת לשמעון מנה שאין הוא חייב באמת על פי דין, נמצא שהוא סותר משפט שמים. ועתה, כביכול יצטרך השי"ת להשלים לראובן את המנה שנחסר ממנו שלא כדין וליטול משמעון את המנה שנטל שלא כדין. נמצא שהדיין, לא רק את האדם הוא דן, כי הרי בסופו של דבר, אם נחסר הנגזל שלא כדין, משיב לו השי"ת חסרונו. אך בדינו המעוות, הוא דן כביכול כלפי שמיא, כמאמר יהושפט (דברי הימים ב, יט): "כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט". על כן באה התורה ומזהירה: "לא תגורו מפני איש", כיון שאם תגורו ותביאו להטות משפט לזכותו שלא כדין, נמצאתם מחייבים את האלקים כביכול "כי המשפט לאלקים הוא", אם כן ממי ראוי לגור, מהקב"ה או מן תמותה. (אלשיך הק')

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו. (א, יז) רצה לומר, בל תאספו דברים להתרעם על השי"ת, מפני שיש לכם טענה שאתם אנשים, והיצר הרע הוא מלאך, ואיך אנחנו יכולים לנצחו ולמה הביא הקב"ה עלינו את זאת. לזה אמר: 'כי המשפט לאלקים הוא', רצ"ל כי הקב"ה בעצמו הוא הביא עליכם יסורים הללו, ואין הקב"ה בא בטרוניא ח"ו עם בריותיו (ע"ז ג), ובוודאי נתן לכל אחד יצר הרע שיוכל לנצחו, וכמאמר הגמרא (סוכה נב) 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו', ובוודאי ייסרכם הקב"ה לטובה, כמאמר הכתוב (משלי ג, יב) 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח'. והדבר אשר יקשה מכם, רצ"ל אך אם תפלו ח"ו ביד היצה"ר באיזה דבר אשר יקשה מכם לנצחו בזה, אזי 'תקריבון אלי' רצ"ל תקריבו עצמכם לה' (בלשון אשכנז ער זאל זיך מקריב זיין צו השי"ת) ותתפללו לפניו בלב שלם, ואז 'ושמעתי', שמוע אשמע צעקתכם ואצילכם מיד האויב הרע הזה. (אמת ליעקב בלענדוב)

וייטב בעיני הדבר וגו'. (א, כג)

וקשה דאם בעיני משה היה הדבר טוב למה הזכירו בתוכחות לישראל, והלא גם הוא הסכים לכך, ועיין רש"י. ונראה דהנה כתב הרמ"ה בסוף ברכות בהא דאיתא שם (דף ס') שאין דרכן של בני אדם להתרפאות אלא שכן נהגו, דהכוונה היא שהיה לישראל לבטוח בד' שהם יחיו למעלה מן הטבע ואז היה הדבר כן, אלא שכיון שנהגו לדרוש ברופאים והכניסו עצמם לתחת ממשלת הטבע, שוב אין יכולין בלא רופא. וזה שהוכיח משה את ישראל, דאם לא היו מבקשים מרגלים לא היו צריכים להם והיו כובשין את הארץ למעלה מטבע העולם השולחים מרגלים לפני שהולכין לכבוש ארץ, אבל עתה ששאלו מרגלים, שוב היו נצרכין להם, על כן בעל כרחי הסכמתי להדבר ואמרתי דכיון שעכשיו השליטו ישראל את הטבע עליהם, על כן טוב שישלחו מרגלים כדרך העולם. (הגה"ק בעל ברוך טעם ע"ע)

וייטב בעיני הדבר. (א, כג)

הקשה רש"י למה אמרו בתוכחות. ויש לומר, פשוט נראה שהוכיח באמת גם לעצמו על אשר הוטב בעיניו כי הקב"ה אמר לו אם תרצה שלח, ואיתא בספרים כי המוכיח שכולל עצמו בתוכחותיו ותוכחותיו מתקבלים. ומשה רבינו ע"ה אמר כי מסתמא הי' לו גם כן חלק בזה החטא שהוטב בעיניו, ומסתמא הי' בא גם זה על ידי חטא בני ישראל שאמרו כולם נשלחה גרמו גם שייטב בעיני משה. ועוד י"ל למה נכנס זה בתוך התוכחה. אבל נראה כי גם ע"ז הוכיחו, שגרמו לכך שהוטב בעיניו. דכתיב איכה אשא לבדי כו',

פרש"י הרים אתכם על דייניכם. ופי' מו"ז החי' הרי"ם זי"ע כי הדיינים תלויים במעשיהם של ישראל. ולכן כאשר מרע"ה בעצמו היה המנהיג של כולם, היה החטא שלהם נוגע גם בו, לכן העמיד שרים כנ"ל. ובכאן כתוב ותקרבון אלי כולכם פירש"י ז"ל בערובי' כו'. ולפי שכולם באו אליו ואמרו נשלחה כו', גרמו שהוטב בעיניו. וזה צריך כל אחד לידע שמעשיו מגיעים גם למנהיגם הן למטה הן למעלה, ועי"ז ישמור מעשיו כראוי. (שפת אמת)

רפאים יחשבו אף הם כענקים והמואבים יקראו להם אימים. (ב, יא) "שמעתי מאת הרה"ק ר' זאב וואלף בן המגיד הקדוש ר' יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע - שאמר זאת בעת היותו במרחץ סמוך לעירנו. והייתי אצלו עם אבי זצ"ל על שבת קודש פרשת דברים", וכך דיבר בקדשו: "רפאים" - אלו הצדיקים רופאי נפשות, "יחשבו אף הם" אף וכעס שלהם יחשב כ"ענקים" מלשון הכתוב "הענק תעניק לו" (להלן טו, יד). כלומר, שהצדיקים, על ידי כעס שלהם לשם שמים, ממתיקים דינים וממשיכים שפע ברכה, "והמואבים" שאין להם הכרע של דעת "יקראו להם אימים" כעסנים "שאין להם מוח להבין שכל דברי הצדיק עושה רשימות גדולות להמתיק כל הדינים. (היכל הברכה)

ובשעיר ישובו החורים לפניו ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו אשר נתן ה' להם. (ב, יב) קשה למה לנו דמיון שעשו ירש שער כדרך שישראל ירשו את ארצם, מאי קמ"ל בהיקש הלז. ונראה דהנה חורים הם העם חוי המוזכר בפרשת לך לך בכלל הז' עממין שנתן ד' לאברהם עבור בני ישראל (ועיין כאן דעת זקנים מבעלי התוס'), והנה לולא שהיה עשו לוקח את שער מיד החוי, היו בני ישראל זוכים בשעיר ממתנת השי"ת לאברהם, אבל עכשיו שבני עשו גרשו את החורים משם וכבשו את הארץ, על כן יש לזה דין ארץ אדום ואסור לקחת אותה מידם. וכי תימא מדוע הדבר כן, והלא שער היה מקודם בכלל ארץ כנען שניתנה לישראל. אך הלא כזה מצינו גם לגבי ישראל לטובתם, שנצטוו אל תצר את מואב, ואחר שסיחון כבש מארצות מואב, הותר לישראל לכבוש את הארצות האלה כאמרם ז"ל (גיטין לח). עמון ומואב טהרו בסיחון. הרי שכיבוש מהני לשנות שם הארץ ליד מי שבידו היא עכשיו, וכמו כן הכא, כיון שעשו ירשו את הארץ על כן מסולק שם כנעני מזה ונעשה ארץ אדום ואסור לישראל לכבוש. וזה שאמר הכתוב, שלא יאמרו ישראל שרוצים לכבוש את ארץ שער משום שהיתה בכלל ארץ כנען בעת השבועה לאברהם, לזה אמר ובשעיר ישובו החורים לפניו ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם, וא"כ עכשיו הארץ של עשו היא, והדבר דומה, כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו אשר נתן ד' להם, כאשר עשו ישראל לארץ מואב אשר נתן ד' להם ע"י שבאו אחרים ולקחום מידם ונטהר מואב בידם, כן נקנה שער לבני עשו ונהפך לארץ אדום שאין לישראל לירשה עכשיו (פרשת דרכים, דרוש ד')

הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ד' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור (א, ד). (הפטורה "שבת חזון") בפרשת ה"תוכחה" הכתובה בפרשת בחוקותי, ובפרשת כי תבא, מרומזים בה, כידיע, ברכות לעם ישראל, כמו כן בפסוק זה מרמז על שבחים של ישראל. המלה "חוטא" יכולה להתפרש גם בלשון טהרה, כדכתיב בפסוק בפר' חוקת: "הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר". הפסוק אומר "הוי גוי חוטא" עם ישראל מתחטא מחטאיו "עם כבד עון" הריהו עם שקשה להם לעבור על עבירה, "זרע מרעים" זרע ישראל הם דביקים בקונם המלה "מרעים" היא מלשון "רעות" ידידות. הפסוק ממשיך: "בנים" בני ישראל, "משחיתים עזבו את ד'" הם משחיתים את בעלי העבירה, אלו שעזבו את ד', "נאצו את קדוש ישראל" ואם בא לידם דבר חטא כלשהו ויוצא שמכעיסים חלילה את בוראם, "נזורו אחור" נסוגים מיד לאחריהם, עושים תשובה על חטאיהם ומתחרטים ושבבים מיד אל דרכי השם יתברך. (קדושת לוי)

לכו נא ונוכחתי יאמר ד', אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו". (א, יח) (הפטורה שבת חזון) בשבת זו, בה גוברת ועולה הכמיהה לגאולה במהרה מן הגלות המרה, ממחיש הפסוק לנו את הדרך ואת החפץ ואת הרצון העז של הקב"ה לגאול את בני במהרה. על אף שמן הדין אין הדבר מגיע לנו ואין הקב"ה מוותר בדין, כל זאת הקב"ה נוטל עצה עפ"י דין-תורה שלפיה נוכל לצאת בדימוס בדין ולהושיע ולהגאל במהרה בתשועת עולמים. שנינו: "עני ועשיר באים לדין, אומרים לעשיר לבוש כמוה או הלבישוה כמותך", כדי שלא יהי משוא פנים בדין אם העשיר לבוש בהידור יתר. הדבר ידוע שהחטאים והעוונות הנם לבושים אדומים ככתוב "אם יהיו חטאיכם כשנים" (השני הוא חוט אדום) אם יאדימו כתולע (תולע צמר אדום). הקב"ה לבושו, כביכול, לבן ככתוב "לבושיה כתלג חוור (לבושו כשלג לבן)" וע"כ מבקש הקב"ה להטיבנו ולגאלנו: "לכו נא ונוכחתי, יאמר ד' אנא, עם ישראל, בואו נא עמדי ונתווכח בדין תורה על מעשיכם איך אתם מקיימים את מצוות התורה, או-אז כשנתייצב יחדיו לדין, הרי עפ"י ההלכה מצווה העשיר או ללבוש כלבוש העני או להלבישו כמותו, והרי אצל הקב"ה לא שייך ענין של "לבוש כמותו" אלא רק "להלבישו כמותך" ולכן "אם יהיו חטאיכם כשנים" אזי ישונו וילבשו בלבושו של הקב"ה "כשלג ילבינו" ו"אם יאדימו כתולע" אזי יהפכו ו"כצמר (לבן) יהיו"!

(ה"בני ישכר" בשם הרמ"ע מפאנו ז"ע)

הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ד' נאצו קדוש ישראל נזורו אחור. הפטורה (ישעי' א, ד) כל רואה זאת יתפלא מאוד, איך אפשר להיות שהנביא ישעיה ידבר קשות על עם קדוש ישראל ויעורר דינים עליהם ח"ו, אבל באמת הוא מליץ יושר על בני ישראל, ופירוש הפסוק הוא כך, הוי, הוא לשון כרוז שהכריז ישעי הנביא, גוי חוטא, (פי' מלשון קולע אל השערה ולא יחטא) (שופטים כ, טז) שהם קטנים בעיני עצמם ואינם חשובים לכלום וכל מעשיהם במצוות ומעש"ט נחשב בעיניהם למעט ודבר קטן, עם כבד עון, שהן עם שכבד העון בעיניהם וכל שום עון קטן שעושים נחשב בעיניהם למשא כבד. או אפשר עם כבד עון, שקשה וכבד עליהם לעשות העון רק מרוב פיתוי היצר העמוס עליהם תדיר א"א להם להמלט ממנו. זרע, הם זרע ישראל זרע מיוחס בני אברהם יצחק ויעקב, מרעים, ריעים ואחים אהובים זה לזה ומקיימים מה שנאמר (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, בנים, בני ישראל הם בלי תערובות ושומץ פסול, משחיתים, מחבלים ומשחיתים את גופם בקבלת יסורין וסיגופים בשביל כבוד הבורא, ואם ח"ו פעם אחת עזבו את ד' ונאצו את קדוש ישראל, תיכף נזורו אחור, בבושה ובהכנעה רבה מלפני הבורא ב"ה ועושין תשובה ומתמרמרים על חטאתם, זהו פירוש הפסוק להמליץ טוב על עם בני ישראל.

(הרה"ק רבי מנחם נחום ממאקרוב ז"ע)

דברי תורה מרבותינו הק' מבעלזא

דרך אחרת: 'האף אמנם אלד' ראשי-תיבות ה'א"א' שהוא שם סגולה נגד עין הרע שלא תשלוט, וכיוון שישינה עצה אחרת, לא היה לה להראות כאילו אינה מאמינה לדברי המלאך ח"ו. וזהו פירוש המדרש הנ"ל, דמשרע"ה אמר: "ה' אלקיכם הרבה אתכם", והקשה בספר קרניים (להמקובל האלקי רבי אהרן קרדינא ז"ע) על הלשון שאמר משה על ישראל 'הרבה אתכם' שהוא ח"ו כמו להכניס בהם עה"ר. ותיירץ, שיש בקבלה מרב הונא סגולה נגד עה"ר לומר הפסוק: "אשתחוה אל' היכל קדשך ביראתך שיש בו השם הא"א ברת. שהוא שמירה מעה"ר. וזהו כוונת המדרש, לתרץ איך אמר משה רבינו לשון 'הרבה אתכם' להכניס ח"ו עה"ר על ישראל, ותיירץ: זהו שאמר הכתוב אשתחוה אל היכל קדשך וגו', שמשה אמר גם פסוק זה שהוא שמירה.

(כ"ק מרן מהר"ש ז"ע)

ראה החילותי תת לפניך וגו'. (ב, לא)

ובמד"ר (א, כג): "זה שאמר הכתוב (משלי יג, יב) 'תוחלת ממושכה מחלה לב'. א"ר עזריה מדבר בישועה העומדת לבא, כיצד שהנביא אומר לישראל (חגי ב, ו) 'עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ' הן אומרים 'תוחלת ממושכה מחלה לב', כיון שאמר להם (ישעי' סב יא) 'הנה ישעך בא', אמרו (משלי יג, יב) 'ועץ חיים תאווה באה'. ויש לבאר את דברי הויכוח בין בני ישראל עם הנביא בהקדם דברי כ"ק מרן מהר"ש ז"ע שדקדק על מה שאומרים: 'ושויתי ה' לקראתי שתרחמני עוד בגלותי לגאלני', דלכאורה היה צריך לומר 'שתרחמני לגאלני' ומהי ההדגשה 'עוד בגלותי'. וביאר הכונה, דישאל מבקשים מאת אביהם שבשמים שכבר עתה, בעודם בגלות, ירחם עליהם וימשיך להם מעין הישועות שיהיו בעת הגאולה העתידה, וזהו: 'שתרחמני עוד בגלותי' לגאלני". וז"ש במדרש: כשהנביא אומר לישראל 'עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ' כלומר, שבישר להם על הגאולה העתידה שתהיה בקרוב: 'עוד מעט היא' הן אומרים 'תוחלת ממושכה מחלה לב' כי כבר כשל כח הסבל להמתין על הישועה שעדיין לא באה. אמנם כיון שאמר להם 'הנה ישעך בא' פירוש, כבר עתה בגלות ישעך בא, כי הקב"ה ימשיך זה עתה ישועות מהגאולה העתידה אמרו 'ועץ חיים תאווה באה' כיון שנתבשרו על הישועה הבאה זה עתה היא עץ חיים להם.

(כ"ק מרן מהר"א ז"ע)

ואת יהושע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל אשר עשה ה' אלקיכם לשני המלכים האלה כן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה. (ג, כא) כבר תמיהו שלא נזכר כאן מה שנצטוו כלל, ומהו הלשון:

ה' אלקינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה. (א, ו) פירש"י ז"ל "הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה, עשיתם משכן מנורה וכלים, קבלתם תורה, מניתם לכם סנהדרין, שרי אלפים ושרי מאות. תמיהו מאוד ששינה את הסדר, שהרי קבלת התורה קדמה לעשיית המשכן, ברם כאן רמז לנו רש"י יסוד נעלה והוא שהאבות הקדושים אברהם ויצחק זכו לקדושת בית המקדש במקומו המיועד לכך, שהרי באברהם אבינו נאמר: בהר ה' יראה (בראשית כב, יד) וביצחק אבינו נאמר: וילך יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (שם כד, סג) ואילו יעקב אבינו זכה לקדושת בית המקדש שלא במקומו (עיין רש"י שם כח, יז) שקפצה לו הארץ עד בית אל, והיה בזה משום הכנה והוראה לדורות לבניו אחריו, כי על אף היותם בגלות, יוכלו לזכות לקדושה מעין קדושת בית המקדש, כדרך שאמרו חז"ל (מגילה כט, א) שבת כנסיות ובתי מדרשות שבבבל הן בגדר מקדש מעט. כמו כן המשכן שנתלווה לישראל במדבר בכל מקומות תחנונים מרמז על כך שאפשר לזכות למעין קדושת בית המקדש אף שלא במקום המיועד לכך. ולכן מצינו ביעקב אבינו שהכין את קרשי המשכן, בנטעו לשם כך ארזים במצרים (עיין רש"י שמות כד, טו) כדי לעשות הכנה לקדושה זו. והוא שגרמז בפירש"י ז"ל: עשיתם משכן מנורה וכו' - היינו מה שעלה בידכם להמשיך קדושת המקדש במדבר על ידי המשכן, הוא בכוח התורה שקיבלתם בהר סיני, ולכן פרט מכל הכלים רק את המנורה הרומזת לתורה, רמז לכך שבאמצעות התורה זכו ישראל להשרות את השכינה גם שלא במקומה בהיותם במדבר, וזהו: עשיתם משכן מנורה וכו' קבלתם תורה וכמו כן בגלות יכולים לזכות לקדושת בית המקדש על ידי התורה שלומדים בבתי כנסיות, ובבתי מדרשות.

(כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. (א, י) ובמדבר רבה (פר' א) איתא: "ה' אלקיכם הרבה אתכם" זהו שאמר הכתוב (תהלים ה, ח): 'אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך'. וצריך ביאור. ויש לפרש, ע"ד שתרגם יונתן על הפסוק (בראשית יח, י): 'ושרה שומעת פתח האהל והוא אחריו' דקאי על ישמעאל, ולא על המלאך. ור"ל, דכשראתה שרה שישמעאל שמע את הבשורה שבשר המלאך לאברהם אבינו ע"ה פחדה מעין הרע של ישמעאל, ולכן צחקה ועשתה הדבר לריק להבל, אע"פ שבלבה האמינה באמונה שלימה לדברי המלאך, מ"מ צחקה לפנים. ואף על פי כן אמר לו הקב"ה לאברהם: "למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי" כלומר, למה השתמשה בדרך זה למנוע עין הרע, הלא ישנה

בעת ההיא לאמר, ומה היה הציווי על כך באה התשובה: ענין הרואות את כל אשר עשה ה' אליכם לשני המלכים האלה, כלומר, שתתחזקו באמונה ובבטחון, על סמך מעשה ה' אשר עשה עמכם עד עתה. וכאשר תאמינו בו יתברך בשלימות אזי תהיו סמוכים ובטוחים כי: כן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עובר שמה, בכחה של אמונה השלימה. (כ"ק מרן מהר"י ז"ע)

סיפור על פרשת השבוע

עוד העיד אחד מתלמידי רבינו ז"ע, שראה את רבינו ז"ע מתיישב באחד הלילות לאחר חצות להגות בתורה, ולפני שהתחיל ללמוד ייסר את עצמו ממושכות ואמר: 'רבש"ע אפשר אני מאותם שכתוב אליהם מה לך לספר חוקי'. ואף לאחר מכן המשיך להתמרמר מאוד והאריך בדברי בניה ותחנונים, והוסיף ואמר: 'אין גרוע בעולם כמותי, אפילו יאמר לי מלאך השם שאני צדיק איני מאמין לו, ואם יאמר לי הקב"ה בעצמו שאני צדיק אאמין לו על אותו רגע ולא יותר, כי בנקל יוכל לדחות לשאול תחתית. בדרך זו של ענוה וביטול, בביטויי הזלזול שנקט תדיר, שח מעמקי לבו הטהור, הורה והדריך את עדת מרעיתו שומעי לקחו והצמיד בהם את ההולכים לאורו. בהנהגותיו לדורות רושם בכתב יד קדשו לדורות בפתחה לספרו "דברי אמת" אות נ"ב בזה"ל: "וכן לזכור שפלותו של עצמו, כי מי שדעתו שפלה מעלה עליו כאלו הקריב כל הקרבנות כולם, וכתבי בהם ריח ניחוח".

רבינו ז"ע בדברי תורתו בספריו הק' מרבה בדברים על מידת האין והביטול, באחת מאמרותיו מביא את ששמע מהרה"ק המגיד ממעזריטש ז"ע (זאת זכרון פרשת כי תצא ד"ה הנה שמעתי) "ושמעתי מהרב המגיד מראוונא ז"ל, מי שהוא בבחינת אין, הוא מזל לישראל, והוא מעורר עולם האחדות עליו הנקרא אין, ושם תלוי בני חיי ומזוני" וכו'. רבינו ז"ע שב וחזר ומעורר על הדברים בהנהגות שרשם בריש ספרו 'זאת זכרון' תחת הכותרת: "לדקדק בכל זה הנזכר למטה לא פחות מאחר השבת ובעש"ק ובשבוע פעמים, להזהר מגאווה ולהכיר השפלות שגרוע מכל אדם ומכל הבריות". בהמשך דבריו חזר רבינו ז"ע וכותב: "ולזכור שהכל טובים ממנו אפילו המשרתת..."

תלמיד רבינו ז"ע, הרה"ק בעל החידושי הרי"ם ז"ע, בבואו לספר לתלמידיו ולדורות הבאים את גדלותו ומהות עבודתו של רבינו ז"ע, מבטא זאת בקוצר אמרים: הרבי ז"ע היה הכנעה ושמחה, וכן הוא ספרו הכנעה ושמחה.

מסופר כשהיה כ"ק מרן מהר"י מבעלזא ז"ע בצאנו בעת עריכת התנאים של הרה"ק מטשחוב ז"ע, והלך יחד עם הגה"ק ה"דברי חיים" ז"ע בבית מרן הד"ח אנה ואנה, ובאמצע תחב מרן הד"ח את ידו בהגרטיל של כ"ק מרן מבעלזא, ואמר כ"ק מרן מבעלזא שסובר שהספרים של הרבי מלובלין ז"ע יביא סנגוריה וטובה לכלל ישראל, ונהנה הד"ח ז"ע ואמר שגם הוא סובר כן. **שנה אחת כשסיים הרה"ק רבי חיים בעל הדברי חיים מצאנו ז"ע** את אכילת האפיקומן, פתח ואמר, שמקובל בידי שאליהו הנביא שוחט הקרבן פסח מדי שנה ומאכילו לצדיקים, ואעפ"י שהצדיקים אינם נמצאים בירושלים, מביא עמו אליהו הנביא מאוירא דירושלים. והוסיף הרה"ק מצאנו ז"ע ואמר שכוונתו שמביא בשר פסח בגשמיות ממש והעיד, שכאשר הרבי מלובלין ז"ע אכל את האפיקומן זלגו משפתיו שתי שורות שומן, כשסיים הרה"ק מצאנו ז"ע לספר מעשה זה נענה ואמר: 'מי שמאמין בסיפור זה ובקדושת הצדיקים הרי זה כאילו זכה ואכל בעצמו מזבח הפסח של אליהו הנביא זכור לטוב.

ידוע ומפורסם, כי דרכו בקודש של הרבי מלובלין ז"ע היתה להמשיך השפעות טובות של **בני, חיי ומזוני לכלל ולפרט,** ובדברי קדשו בספרו "זאת זכרון" (עמ' ה') המגדירים את תפקידו של הפרנס שבדור, כי "זה הוא פירוש פרנס, המפיק רצון מה' כל צרכי ישראל, והוא מפרנסם בזה, זה הוא טוב יותר להיות פרנס" וכו'. וכן מובא ב"משמרת איתמר" בשם רבינו ז"ע שפירש: ברוך אומר ועושה - שעושה רושם במאמרו. והיה מרגלגל בפומיה שהוא אוהב רק 'פוילישע תורות' - אלו דברי תורה שאפשר לפעול בה

ואת יהושע צויתי. אך ביאור הדבר הוא בהקדם הסיפור שבא אחד לפני כ"ק מרן מהר"ש ז"ע וביקש את ברכתו שיזכה לשלימות האמונה, וענה לו, על כך שאין לך חיזוק גדול באמונה ממה שאדם מתבונן בעצמו, שבכל עת שהוא מבקש ממנו יתברך ומתפלל לפניו, הוא עוזר לו וממלא משאלות לבו לטובה, ומזה עצמו יכול להתחזק ולהוסיף באמונה. וכעת נבין את הכתוב שלפנינו: ואת יהושע צויתי

אלה הדברים (א, א) מסופר שהרה"ק הרבי מלובלין ז"ע (תק"ז-ט' באב תקע"ה) אלה הדברים (א, א) מסופר שהחזוה הק' מלובלין ז"ע (תק"ז-ט' באב תקע"ה) היה יושב ומקבל קהל עדת מרעיתו, כשספר זוהר פתוח לפניו, וכשהיו שואלים אותו דבר, היה מוציא תשובתו מתוך הספר הפתוח לפניו. והגה"ק בעל דברי חיים ז"ע אמר דע לך כי אם היית רואה את הרבי מלובלין בעת ניגוש אל העבודה, ושמעת ממנו רק ברכה אחת, כי אז היית רוקק על כל עבודתי". כ"ק מרן מהר"ש מבעלזא ז"ע אמר: "מי שהכיר את הרבי מלובלין ז"ע ראה עד היכן ילוד אשה יכול להגיע". קדושתו המופלאה אין ערוך לה, תלמידו היהודי הקדוש מפרשיסחא ז"ע התבטא, כי "מלאכים ושרפים אף הם אין להם ידיעה בגדלותו, ולפיכך הוא נוסע אליו במסירות נפש". וממנה ינקו תלמידיו הקדושים ראשי אלפי ישראל, מובא בחקל יצחק (פ' בהעלותך) העיד הרה"ק רבי נפתלי מראפשיטץ ז"ע על רבינו הקדוש והנורא מלובלין ז"ע, שכאשר בא אליו אדם להסתופף בצילו והיה לן שם, היה מוציא נשמתו בלילה ומכבסה מכל כתמי העונות ומחזירה לו טהורה, עכדה"ק.

הרה"ק רבי שלום מקאמינקא ז"ע היו קוראים לו בנעוריו העילוי מראווע, והיה בסביבה שלהם איש עשיר מופלג בעל אחוזות הרבה, ולקח את רבי שלום לחתן עבור בתו, ושילם בעד השידוך הון רב, והמחותן היה רגיל לנסוע להרבי מלובלין ז"ע, לאחר התנאים ביקש מאבי החתן שרוצה ליקח את החתן ללובלין שהרבי יבחון אותו, והסכים ע"ז ונסעו ללובלין על שב"ק, ובבילי שב"ק אחר עריכת השלחן של הרבי ביקש המחותן הנ"ל מהרבי אולי רוצה לבחון את החתן שלו שאומרים עליו שהוא עילוי, והסכים הרבי מלובלין וקרא את החתן שישב על ידו, וצוה להמשיך שישב חומש ויקרא, כשסיפר זאת מהר"ש מקאמינקא להאמרי נועם ז"ע תפס ידיו של הא"נ ואמר לו הערסט מאיר לעבין עס איז מיר פשוט אנגעגאנגען אגלעכטער, כאן לוקח אותי המחותן בתור עילוי, וכאן הולך הרבי מלובלין לבחון אותי חומש, והרבי פתח החומש פרשת קדושים, ושאל אותי אתה יודע מה אומר רש"י על הפסוק קדושים תהיו, אתה שומע מאיר, בקושי התאפקתי שלא לצחוק, והתחלתי לומר מה שרש"י אומר הו פרושים מן העריות ומן העבירה, וכאשר התחלתי לומר אז התחיל גם הרבי מלובלין לומר עמי יחד, והמשיך רבי שלום להא"נ אתה שומע מאיר שיחי,

וכאשר התחיל הרבי מלובלין לומר עמי ביחד הרש"י אז התחיל כל גופי לרעוד, ולא יכולתי להחזיק מעמד, ולקחו אותי והניחו אותי במטה, וכמה כסתות שהיה כיסו אותי ולא הועיל, אתה מאמין אותי מאיר שיחי, עכשיו כשאני מספר לך המעשה אני ג"כ רועד. וכמו כן סיפר הרה"ק רבי יחזקאל מקאמינקא ז"ע כשהיה ילד קטן ואביו נסע להרה"ק הרבי מלובלין והוציא הרה"ק את החומש ופתח בפרשת קדושים ואמר הו פרושים מן העריות ומן העבירה, ומאז לא עלה בדעתי שום דבר הרהור של עבירה בעולם, וזהו כח הצדיקים, שהיו יכולים לכבס נשמתו של יהודי כמו שאנו שוטפים את הכוס. **לא הי נכנס לערוך השולחן** עד שהי' מוצא בעצמו פחיתות יותר מכל המסובין שם. פ"א ישב שם איש המוני ומגושם ולא מצא הרה"ק מלובלין פחיתות בעצמו יותר ממנו, ונשתהה זמן רב עד שבסוף עלה בדעתו, שאילו הי' הוא במצב כזה, לא הי' הולך אל ה"טיש" של הלובלינער, ותיכף נכנס לערוך השולחן.

תלמידו הרה"ק רבי איתמר מקונסקאוולה בספרו משמרת איתמר פר' כי תשא ד"ה או יאמר כי תשא העיד ששמע מרבינו ז"ע ברוב ענוותנותו בשברון לבו שאמר והתבטא על עצמו בזה"ל: "אוי לדור שאני המנהיג".

כתב הגה"ח ר' שלמה גרוס להגה"צ ר' משה לייב בעל "ויגד משה" חתן הגה"ק "ויגד יעקב" זי"ע **סיפר לי מו"ח הגה"צ ר' יעקב יחזקאי זצ"ל שאחי הגה"ק בעל "ערוגת הבושם" זי"ע** (תרי"ג-ז' מנ"א תר"ע) אמר לי שכאני מדבר מהגה"ק מצאנו בעל דברי חיים זי"ע מאכט עס ביי מיר מער רושם ווי צעהן בלאט ראשית חכמה, **מסופר שבשנה אחרונה לחייו של הערוגת הבושם כשספרו לכ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע לפני שב"ק שחל שיפור במצבו של הערוגת הבושם נתלהב כ"ק מרן מאוד ואמר ב"בואי בשלום" גם ברינה בשמחה ובצהלה** כמו שאומרים ביו"ט שחל בשבת וגם אמר כשערוגת הבושם בקו הבריאות מ'פרייט זיך און אלע עולמות.

ישועות - פוילישע מלשון פועל ישועות, וכהגדרת תלמידו ה"ישמח משה" וקיבלתי ממורי מלובלין זצוק"ל אשר תורת חסד על לשונו. **וכך כתב רבינו זי"ע** "כשהצדיק רוצה לתקן נפשות ישראל, הנה צריך להמשיך להם מקודם כל מיני השפעות טובות ועשירות, ואחר כך ממילא יחזרו למוטב. והנה הרוצה להחכים ידרים (ב"ב כה) ושוולחן בצפון ומנורה בדרום, נמצא כי העשירות היא מול נגד המנורה שזה בדרום וזה בצפון, וזה שנאמר: בהעלותך את הנרות - כשתרצה להעלות ולתקן את הנרות - נשמות ישראל - על דרך נר ה' נשמת אדם, אזי מקודם תמשיך להם מה שהוא 'אל מול פני המנורה' - שיהיה להם עשירות ואז ממילא יאירו כל ז' המדות".

אזרחות חיים

דברים האסורים בשבת אחר השקיעה

ח. אף כשחל ט' באב במוצאי שבת צריך להפסיק לאכול ולשתות בזמן שקיעת החמה של יום השבת, וה"ה שאסור לרחוץ משקיעת החמה ואילך (רמ"א סי' תקנ"ב סי', קיצור שו"ע סי' קכ"ה ס"א, ועיי' מ"ב שיש לפרסם זאת להמון עם שלא יחשבו שמותר להמשיך באכילה גם לאחר השקיעה כמו בכל שבת בסעודה ג'), אבל אין לעשות שום סימן אבלות בשבת, ולכן, אין לחלוץ את הנעליים עד זמן מוצאי שבת (ואף שברמ"א [סי' תקנ"ג ס"ב] מבו' שחולצים בביהכ"ס אחר 'ברכו' היינו בזמנו שנהגו להתפלל ערבית קודם צאה"כ, אבל בזמננו שמתפללים ערבית אחר צאה"כ אין לחלוץ לפני צאת השבת, ומיד בזמן צאת השבת צריך לחלוץ [קודם אמירת 'ברכו'] - שש"כ פרק כ"ח הערה קע"ט), ולפני חליצת הנעליים צריך לומר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' (עיי' רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב, מ"ב סק"ו), כמו"כ מותר לשבת על הספסל כרגיל עד זמן מוצאי שבת (שש"כ פס"ב הערה פ"ח) והנהוגים כר"ת בכל מוצ"ש לא יחלצו הנעליים ולא ישבו על ספסל נמוך עד צאת הכוכבים לר"ת, ונהגו להחליף בגדי שבת לבגדי חול שאינם מכובסים או שהוכנו לפני ר"ח אב אחר צאת השבת ואמירת 'ברוך המבדיל' כנ"ל - כי אין ראוי לומר איכה בבגדי שבת, ואף בזה יש להזהר שלא להחליף הבגדים לפני צאת השבת, וכנ"ל לענין חליצת המנעלים.

ט. יש להזהר שלא להכין שום דבר לט"ב נעליים וקניות וכיו"ב, וכן אין לסדר הספסלים בביהכ"ס עד צאת הכוכבים משום איסור הכנה משבת לחול.

דינים למוצ"ש

י. אסור לומר 'שלום' לחבירו בט"ב, וה"ה שאסור לומר 'בוקר טוב' 'יום טוב' הן בלשון הקודש, הן בשאר לשונות [כגון 'גוט מארגען' א גיטן טאג' וכל כיו"ב] (שו"ע ומ"ב סי' תקנ"ד ס"ב), וה"ה שאין לומר 'שבוע טוב' בט"ב שחל במוצ"ש.

יא. אין להדיח כלים מלבד אם צריך להם לחולים וקטנים האוכלים בט"ב ולא להציע המיטות ולא לסדר ולכבד הבית בט"ב באב קודם חצות (כן למדו הפו' מדין הכנת צרכי סעודה המבו' בס' תקנ"ט סע' י'), ולכן, אין להדיח הכלים שנתלכלכו בשבת עד אחר חצות של יום א' וכידוע, כ"ק מרן מהר"א נהג לקפל הטלית רק ביום א' לאחר חצות, אבל יש להקל לסדר מעט הבית ולטאטא הרצפה במוצ"ש אם נתלכלך בשבת (עפ"י שו"ע יור"ד סי' ש"פ סכ"ב).

דיני הבדלה

יב. אם חל ט"ב במוצ"ש אין עושים הבדלה כמו בכל מוצ"ש כיון שא"א להבדיל על הכוס, ואין מברכין על הבשמים כיון שיש בזה תענוג מיוחד [שמשיבים הנפש שהיא כואבת מציאת השבת] (וי"א שבכ"ל ט"ב אסור להריח בבשמים משום שאין להתענג כלל בט"ב, כאמור לעיל).

דינים מיוחדים לט' באב שחל ביום ראשון

דברים האסורים בשבת

ג. אין לטייל בערב ט' באב לאחר חצות (רמ"א תקנ"ב), ולכן, יש להזהר שלא לטייל בשבת זו לאחר חצות (כה"ח אות כ').
ד. כשחל ט"ב ביום א' נחלקו הפוסקים אם מותר ללמוד מחצות יום השבת ואילך, והרמ"א פסק לאיסור ולכן אין אומרים פרקי אבות בשבת זו, ובמ"ב כתב שהמיקל ולומד אחר חצות לא הפסיד שכרו ובפרט באופן שחושש שימעט מלימודו אם ילמוד רק דברים המותרים בט"ב [מחמת שאינו רגיל ואין ליבו חפץ בלימוד זה] (עיי' מ"ב סי' תקנ"ג סק"ח וסק"י ובה"ל ד"ה ולכן שהאריך בזה, עיי"ש שמס' זמ"מ מי שמרגיש בעצמו שיוכל לדחוק וללמוד דברים המותרים ולא ימעט מפני זה בלימודו קדוש יאמר לו ואחר כונת חלב הן הדברים), ולמעשה, מנהגנו להקל וללמוד כרגיל אחר חצות ובפרט שיעורי תורה הקבועים ברבים (הוראת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בשנת תשס"ח).

סעודה המפסקת בט' באב שחל ביום א'

ה. אף שבכל שנה יש איסור לאכול בשר ולשתות יין ולאכול שני תבשילין בסעודה המפסקת שאוכלים לפני התענית, כשחל ט' באב ביום א' מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודה שלישית של שבת ואף שאין חיוב לאכול בשר בשבת, מ"מ הנמנע מלאכול בשר משום אבילות עבירה היא בידו, וכן מותר להרבות בכל סוגי התבשילין כסעודת שלמה בשעתו (שו"ע סי' תקנ"ב ס"י) ואף נוהגים לזמר זמירות שבת כרגיל, ומנהגנו לאכול מאכלי חלב בסעודה זו.

ו. אף שהותר לאכול ולשתות כרגיל, כתבו הפוסקים שיש לשבת בדאבון נפש בסעודה זו ואין לנהוג בשמחה, ולכן י"א שאין לסעוד סעודה זו ברבים, וי"א שהנהוגים לאכול סעודה זו ברבים בכל שבת יעשו כן גם בשבת זו דבלא"ה חשיב אבלות בפרהסיא, [וכן מנהגו במקומות רבים שמתאספים לזמר זמירות ותשבחות אחר שסיימו לסעוד סעודה שלישית בבית], ולכו"ע מותר לסעוד סעודה זו יחד עם בני הבית, ואם יש ביניהם ג' אנשים גדולים מזמנים על הכוס (מ"ב שם סקכ"ג).

ז. אם מברך ברכהמ"ז קודם שקיעת החמה ובדעתו לאכול ולשתות לאחר ברכהמ"ז א"צ להתנות לפני סיום הסעודה שאין מקבל עליו התענית עד השקיעה כמו בט' באב שחל בחול, אלא מותר לאכול ולשתות עד שקיעת החמה שכיון שאסור להראות עיניו בשבת, א"כ ברור שאין מקבל עליו תענית בשום אופן קודם השקיעה (מ"ב ושעה"צ סי' תקנ"ג סק"ב).

קודם אכילתן בט"ב, ולמעשה נהגו שאוכלים קודם הבדלה, ובלילה שומעים הבדלה עם שאר בני הבית (עיי' פס"ט סי' תקנ"ו אות ד').

טז. במוצאי ט"ב שחל ביום א' מבדילין על הכוס של יין [בדיני מוצ"ש] ואין אומרים פסוקי 'הנה א-ל ישועתי' (שש"כ פס"ב סע' מ"ד שנתקנו לסמן טוב והצלחה, ולכן אומרים אותם רק במוצ"ש), ואין מברכין על הבשמים אף שלא בירכו עליהם אתמול, וה"ה שמי שלא בירך על האש במוצ"ש אינו מברך עליו ביום א' - כי זמן ברכות אלו הוא רק במוצ"ש, והמבדיל מותר לשתות הכוס בעצמו ואין צריך ליתנו לתינוק (שו"ע, סי' תקנ"ו ס"א, ומ"ב סק"ג, ואף שבסי' תקנ"א מבו' שלכתחילה אין לשתות כוס הבדלה במוצ"ש חזון [אלא נותנים לקטן] וגם במוצאי ט"ב אסור לשתות יין [כמבו' להלן סי' תקנ"ח]). מ"מ דיני אבלות במוצאי ט"ב אינם מדינא כמו תשעת הימים ויש להקל במקום מצוה [עיי' מ"ב סי' תקנ"ח סק"ב], ויש מחמירים שאין שותין הכוס בעצמם אף בהבדלה במוצאי ט"ב [ומנהגנו להקל אף במוצאי שבת חזון], ונשים המתענות שבעליהם מתאחרים לבוא מביהכנ"ס ישתדלו לשמוע הבדלה משכן, ואם אין להם ממי לשמוע יטעמו קודם הבדלה ואח"כ ישמעו הבדלה מהבעל (ואף שבמ"ב סי' רצ"ו סקל"ה נת' שלמעשה קי"ל שהנשים יכולות להבדיל בעצמן [אף שיש ספק אם חייבות בהבדלה] בנד"ד יש לצרף דיעות הפו' שאין כלל חיוב הבדלה במוצאי ט' באב שחל ביום א', ולכן לא יבדילו בעצמן - עיי' פס"ת אות ב') והבעל יזהר שלא לצאת יד"ח הבדלה בביהכנ"ס, כי אז לא יוכל להוציא האשה בהבדלה (עיי' מ"ב שם סקל"ז). (נערך ע"י הרה"ג ר' יעקב טרויבע שליט"א)

אבל מברכין 'בורא מאורי האש' על האבוקה לפני קריאת 'איכה' דכתיב בה 'במחשבים הושיבני' [ולכן נהנים מהאור קודם איכה ואח"כ יושבים בחושך בקריאת 'איכה'] (שו"ע סי' תקנ"ו, מ"ב ושע"צ סק"א) ואם שכח לברך לפני קריאת 'איכה' יברך אח"כ ויכול לברך כל הלילה [אבל למחרת אין יכול לברך] (באה"ט סי' תקנ"ו אות א', ונשים ובני הבית יברכו על האש בבית בתחילת הלילה, ויש להזכירן ע"כ - קיצור של"ה).

יג. חולה האוכל בט"ב שחל ביום א' צריך להבדיל קודם שיאכל ויכול להוציא בני ביתו בהבדלה זו, וא"צ להבדיל שוב במוצאי ט"ב (שע"ת סי' תקנ"ו אות א') ומ"מ לא יאמר פסוקי 'הנה א-ל ישועתי וכו' (עיי' פס"ת הערה 18) ולא יברך על הבשמים אפי' אם מבדיל במוצ"ש, ומותר להבדיל על היין אבל יזהר שלא לשתות יותר מרביעית (שע"ת שם) ולכתחילה עדיף להבדיל על מיץ ענבים (עיי' פס"ת הערה 25) ויש שכתבו שצריך להבדיל על חמר מדינה (כה"ח סק"ט), ואם יש קטן בבית שהגיע לתינוק אבל אין לו דעת להתאבל על ירושלים (עיי' מ"ב סי' תקנ"א סק"ע, ומש"כ שם) לבו"ע יבדיל על הכוס ויתן לקטן לשתותו ויקפיד שישתה לכה"פ רוב רביעית (לוח דבר יום ביומו).

יד. נשים האוכלות בט"ב שחל ביום א' דעת הרבה פוסקים שלא יבדילו בעצמן, אלא הבעל יבדיל על הכוס ויכוין לצאת יד"ח ולהוציא את בני הבית, והאשה תשתה הכוס, ואשה שאין לה בעל או שבעלה אינו בעיר תבדיל לעצמה.

טז. קטנים האוכלים בט"ב שחל ביום א' נח' הפו' אם צריכים להבדיל

הילולא דצדיקא

הגה"ק רבי מנחם בראדי זי"ע אב"ד קאלוב ובעל באר מנחם גלב"ע ח' מנ"א תרח"צ

ואת המעשה אשר יעשו, ועמד בחילופי מכתבים עם גדולי גאוני דורו על אודות שאלות שונות שנתעוררו בקהילתו, ביניהם הגה"ק בעל 'ערוגת הבשם' מחוסט זי"ע.

בשנת תרס"ב, נתקבל רבינו לאב"ד בעיר קאלוב. כאשר נשא את דרשת הפרידה בעת יציאתו מעיר טאהש, פרץ בבכי ואמר: "ניינצן יאהר בין איך געשטאנען דא אין דעם מקום קדוש און געזאגט דרשות". בעת כהונתו בק"ק קאלוב נתפרסם כאחד מגדולי מדינת אונגארן, עד שכל עניני הלשכה הארטהאדאקסית היו נחתכים על פיו, ושרת שם בקודש למשך ל"ז שנים כולם שוים לטובה.

פעם בשבת הגדול לאחר הדרוש אמר רבינו: "הנה עריכת הסדר של העני הוא באור גדול, כי כל השנה הוא עושה הכנות לזה. אחרי שקוצר החטים נותן שבח והודאה להשי"ת שזכה לזה. וכן אחרי טחינת החטים, נותן שבח, וכן כשאופה המצות וכו'. וכן כשיש לו ארבע כוסות נותן שבח וכו'. נמצא שאצל הסדר מתאספים כל אותן השבחים, ונערך הסדר בהידור ובאור גדול. מה שאין כן העשיר, אשר הכל מוכן לפניו, ואין לו

מטאהש. והשיב ה'בית היוצר' על כך: "מענדעלע האט ביי שלש סעודות געוויינט, אז דער טעם פונעם שבת זאל נישט אוועקקומען".

רבותיו הק' הוקירוהו וחבבוהו, וכפי שנראה מתשובת רבו ה'בית היוצר' זצ"ל אליו בתקופת כהונתו ברבנות טאהש, הכותב בזה"ל: "שפעת חיים וברכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי, הרב המאוה"ג המופלא ומופלג בתורה וביראה הרוממת, החו"ב כקש"ת מו"ה מנחם בראדי אב"ד בק"ק טאהש יע"א. כתבו היקר הגיענו" וכו'.

רבינו היה רגיל להתפאר שעוד הכיר את חותנו הרה"ק מטאהש, שכאשר נסע פעם בשנות שחרותו על מרכבת נתיבות הברזל, ניגש אליו איש אחד אשר הכרת פניו ענתה בו שהוא רב גאון וצדיק נשגב, והושיט לו את ידו לשלום, ושאל על שמו ועל מקום מגוריו, וכאשר פנה אח"כ ללכת, שאל מהאנשים הנוכחים מי הוא האיש הלזה, והם השיבו לו שהוא הרה"ק מטאהש.

אחרי נישואיו קיבל רבינו בתור נדן את משרת הרבנות דק"ק טאהש, ולמשך י"ט שנה הופיע שם באור תורתו וצדקתו, הורה לבני עדתו את הדרך אשר ילכו

הגה"ק רבי מנחם נולד ביום כ"ב שבט תר"כ בעיר קליינווארדיין, לאביו הגאון ר' אברהם בראדי זצ"ל אב"ד ברעזנא, נין ונכד להגה"ק רבי אברהם ברודא זצ"ל בעל 'אשל אברהם'. ולאמו מרת אסתר ע"ה, בת הגה"ק רבי אברהם יצחק וויינבערגער זצ"ל אב"ד קליינווארדיין, בעל מחבר ספר 'פני יצחק'.

ראשית לימודו וחינוכו היה על ברכי זקינו הגאון בעל פני יצחק, וקיבל ממנו מלוא חפנים תורה ותושיה. לימים יצא לשאוב מבאר תורתו של הרה"ק בעל 'ייטב לב' מסיגוט זי"ע, וכן קיבל לקחה של תורה מפי הגה"ק רבי יואל צבי ראטה זצ"ל אב"ד חוסט, בעל מחבר ספר 'בית היוצר'.

בהגיעו לפרקו זכה למצוא זיווג כפי מעשיו, והקים את ביתו עם בתו של הרה"ק רבי משולם פייש מטאהש זי"ע (שכבר נפטר אז) מרת מרים ע"ה. חגיגת נישואיהם התקיימה בעיר טאהש בר"ח ניסן תרמ"ג, כאשר בראש המסובים היה זקינו הגאון בעל 'פני יצחק' זצ"ל, אשר נתכבד בסידור קידושין. מסופר ששאלו פעם את פי רבו הגאון בעל 'בית היוצר' זצ"ל באיזה זכות זכה רבינו לידבק בזרעו של אותו צדיק וקדוש הרה"ק

לטרוח בכל זה, נמצא שחסר לו כל אותן השבחים שיאירו בליל התקדש החג. אולם אם העשיר הוא בר דעת ומחיה את העני להספיק לו כל צרכו, אזי כל אלו השבחים מצטרפים גם כן לחשבון העשיר, ובאופן זה יוכל להאיר את הלילה". דברי רבינו עשאו רושם גדול, ובשבוע שאחר שבת הגדול היה כל החצר מלאה מתפוחי אדמה ושאר צרכי פסח. וה"ר בעריש פארקאש המשמש חלק לכל אחד ואחד יין לד' כוסות.

השפעה כבירה היתה לו על בני עדתו, ומסופר על אחד מתושבי העיר קאלוב שהיה רופא במקצועו, אשר התרחק מדרך התורה ושמירת המצוות. עד כדי כך התדרדר לבאר שחת, שעמד לישא אשה נכריה רח"ל. אמו של אותו רופא היתה אשה כשרה, והיא באה אל רבינו כשדמעתה על לחיה, והשיחה לפניו את מר שיחה, שאחרי שהנהיגה את ביתה בדרך התורה, תבוא עליה חרפה גדולה כזו, שבנה ישא אשה נכריה. כה הרבתה האשה לבכות לפניו בדמעות שליש. גם הרבנית הצדיקת ע"ה עזרה בעדה.

לפתע בעודה עומדת לפניו, הגיע השמועה שהאשה הערלית מתה במיתה חטופה, לשמחת לב האם ובני משפחתה. ולא עוד אלא שאותו רופא בא בעצמו לפני רבינו, ואמר לו שהוא תוהה על מעשיו הראשונים, ורוצה לשוב לדרך התורה. ואכן כן היה ששב הרופא בתשובה שלימה, ולימים נשא אשה כשירה והקים בית נאמן בישראל, והיה רגיל לבוא מפעם לפעם אל רבינו לדרוש בשלומם וליהנות מאורו.

פעם אחת הגיע איש אחד מעיר נירעדהאז הסמוך ושמו ריינער לגור בקאלוב, ופתח לו חנות, והיה זה סמוך לפסח. באו וסיפרו לרבינו, שכוונתו לפתוח את החנות בשבת. שלח רבינו את ר' בער פארקאש ז"ל שהיה שמש ביהכ"נ, להתורות שיסגר תיכף ומיד. אך האיש לא השגיח על זה. אז שלח רבינו את ר' הירש מאנדל הראש הקהל באזהרה כי באם לא יסגר החנות, יטריח את עצמו לבוא אצלו. והראש הקהל התרה בו, שלא יעזיז להמרות פי רבינו כי מרה תהיה אחריתו. ואכן האיש סגר החנות, ובא בעצמו לביהכ"נ, ומאז התחיל לבוא להתפלל בביהכ"נ.

מגמת נפשו הטהורה היתה להרביץ תורה לעדרים, ומעת שהחל לכהן ברבנות טאהש, בהיותו עדיין בשנות שחרותו, עמד בראש הישיבה הרמה דק"ק טאהש, אשר נתייסדה על ידי חותנו הרה"ק מטאהש. כאשר בא בברית הנשואין, שיגר לו רבו הגאון בעל 'בית היוצר' זצ"ל

בתור 'דורן-דרשה' עשרה בחורים מתלמידי ישיבתו, והם היו תלמידי הראשונים בטאהש, ומאז ועד יומו האחרון עלי אדמת תבל לא פסקה ישיבה מעל שולחנו, ובמשך נ"ה שנות כהונתו ברבנות העמיד תלמידים לאלפים.

רועה נאמן היה לתלמידיו, ובנוסף למה שלימדם חוקי ד' ותורותיו, חניכם והדריכם בדרך היראה, ואף כאשר כבר יצאו מבין כותלי בית מדרשו היתה עינו פקוחה עליהם, וכפי שאמר פעם אל הרה"ח ר' שמואל יודא פעלבערבוים ז"ל שו"ב דק"ק קאלוב: "יש לי כעת (בשנת תרפ"ה לערך) י"ב אלפים תלמידים, ויודע אני התנהגותו ומהותו של כל תלמיד ותלמיד".

שמעו הטוב של ישיבתו הרמה הכתה גלים בכל רחבי מדינת אונגארן, ובחורים רבים באו לבית מדרשו לקבל ממנו לקחו של תורה. וברוחו הכביר השפיע אף על בחורים אשר נתגדלו במחוזות שלא נגה שם אור החסידות, לקרבם לתורה ולעבודת ד' בדרך החסידות הצרופה. הוא הדרך את תלמידיו לטבול במקוה טהרה, ובצפרא דשבתא רגיל היה לחלק להבחורים טיי עם צוקער, ורגיל היה להביט בפני הבחורים, והרגיש ברוח קדשו במי שלא טבל במקוה, ומשך את ידו מלתת להם, באמרו: "דיר קומט נישט קיין טיי, ווייל דו ביסט נישט געווען אין מקוה".

כדבר הזה נהג גם בעת חלוקת הפשטידא בסעודת צפרא דשבתא, וסיפר תלמידו הרה"ח ר' מרדכי גרובער ז"ל מפעסט, שפעם אחת נתעורר בשעה מאוחרת, וחשב בדעתו שמוטב לילך למקוה לפני התפילה, אף אם יתאחר עי"ז לבוא בזמן הקבוע, מלהתפלל בטרם טבל במקוה, וכן עשה. ומשום זה הגיע לביהמ"ד כאשר עמדו כבר בתפילת 'ברוך שאמר'. ויהי בעת חלוקת הפשטידא הושיט לו רבינו את ידו ואמר לו: "הן אמת שבאת היום לביהמ"ד כאשר עמדו כבר בתפילת 'ברוך שאמר', אך מכיון שהיית במקוה על כן תקבל חתיכת 'קוגעל'".

אהבה רבה רחש לתלמידיו, עד שהיו חביבים עליו כבנים, וכאשר ביקר פעם אצלו הרבני הנגיד ר' שמעון נעמעטי ז"ל ראה"ק דק"ק נירעדהאז, וסעד אצלו ארוחת הצהרים, ובין השיחים נתגלגל הדיבור על אודות רבינו שהוא חשוך בנים ל"ע, אז אחז רבינו בידי ר' שמעון ופתח את הדלת והראה לו תלמידי ישיבתו, ואמר לו: "די אלע זענען מיינע קינדער".

ותלמידו הנאמן ומשמשו ארי' לייביש

גראס כותב, ובאתי לסדר בזה מקצת מהתנהגות רבינו זצ"ל ומהליכתו בקדושה לפי ידיעתי ולפי קט שכלי ואין אני מחדש דבר רק בבחינת עד ראי' אשר ידוע זאת גם לכל תלמידיו שעטרוהו וסבבוהו ולא זזו ממנו כל היום לרבות הלילות. הזמן קימה בבוקר בכל יום הן בקיץ הן בחורף הי' בשעה ג' אחר חצות, ומיד שעמד ממטתו והתלבש נכנס לחדר הקטן הסמוך מן הצד ואמר ברכת התורה והאריך בה במתק ובנעימה קדושה, ואח"כ הי' מסבב בהחדר סביב מזוית לזוית בוכה ומבכה על חורבן בהמ"ק וצער השכינתא בגלותא ואריכות הגלות. והרבה פעמים בעת לומדו עם הבחורים שיעור מוסר בסה"ק ראשית חכמה.

ובהגיע לערך השעה שמונה נכנס לביהמ"ד, וקודם הכנסו לביהמ"ד השתהה עוד כעשרה רגעים נשען על ידו לצד החלון והסתכל כלפי שמים בחרדת קודש ובדומי' תפוס ברעיונותיו הקדושים, תפלתו הית' בהתרגשות עצומה, ובעת פתחו הודו, הי' מתפלל בקול גדול מלה במלה, קול חוצב להבות אש, ירדו חדרי בטן השומע. והי' מקפיד מאוד על הבחורים שיקבעו מקום לתפלתם ויעמדו על עמדם ולא שיסתובבו ממקום למקום, ורמזו על הבעלי בתים שזה דרכם כסל למו שחוזרים בהלך ושוב למעלה ולמטה שזה מחמת שגם בבחרותם הנהיגו עצמם כך וקשה להם לשנות ההרגל ואמר בפ"ק "אזוי ווי עס בחור'ט זעך אזויא בעל הבית'ט זעך". אחר גמר התפלה הלך לביתו נאוה קודש ואכל אנבייסן מזונות עם קאווע ותיכף למד שיעור נביאים וכתובים לערך רבע שעה.

לערך תשע וחצי בדיוק לקחתי הגמרות והשו"ע אורח חיים, ובאנו בלוי' רבינו זצ"ל לבית המדרש ואז התחילו לעוד שיעורים כסדרן עם התלמידים. ומודעת זאת ומפורסמות א"צ ראי' גודל יגיעת רבינו זצ"ל עבור תלמידיו וממש כל מעיניו הי' בהם וכל מגמתו הי' להדריכם להנחותם בדרך הישרה בדרכי אבונה"ק, ואין לתאר עלי גליון גודל אהבתו להם אהבת אבות לבנים בפנים שוחקות ובפנים מאירות וכמים הפנים לפנים נפש התלמידים נקשרה בנפשו באהבה עזה ונמרצה. וידוע שרבינו זצ"ל הרביץ תורה ברבים נ"ה שנה, ו"ה"ן לה' אלקיך", הקדיש כל עתותיו להרחיב גבול הקדושה להגדיל תורה ולהאדירה. ובכל זמן למדו אצלו כשני מאות וחמישים תלמידים העוטרים סביב לשולחנו ומלאו את הבית המדרש מפה אל פה על כל גדותיו ויעלו מספרם לכמה רבבות

תלמידים נערי בני" אשר חסו בצלו ושתו מעיינו מבאר מים חיים "באר מנחם", כתבתי אפס קצהו לידע קצת מהתנהגות רבינו זצ"ל עם תלמידיו.

ביום ו' עש"ק היו מתכנסים הבחורים קודם אור היום לומר ולגמור כל ספר התהלים, ולזה זכיתי להיות המעורר לדבר מצוה, ורבינו זצ"ל נהנה מאוד מזה וגם הוא בעצמו סיים ספר תהלים בחדר הספרים שלו. לאחר התפלה ישב רבינו מעוטר בטלית ומוכתר בתפילין דר"ת והשלים שנים מקרא ואחד תרגום, ותיכף אחרי גמרו בא להבחינה לנסות את הבחורים על כל השיעורים שלמדו בכל השבוע ונמשך הזמן עד חצות לערך ורבינו זצ"ל הלך לנוח מעט לכבוד ש"ק ובעוד הזמן הזה הכינותי וערכתי השולחנות בהכנה דרבה לכבוד שבת קודש, ובטרם שהלך רבינו להמקוה למד ביו"ד הל' נדה כאשר ראיתי כמ"פ. ובדרך הילוכו להמקוה – אשר הי' בחורף לערך ב' שעות אחה"צ ובקיץ לערך ה' שעות אחה"צ – לקח אתו את המטה של זקיני הגה"ק המפורסם בשמו ר' הערשלי חריף זצוק"ל בעהמ"ח טיב גיטין שנפל לו בירושה, שרבינו זצ"ל הי' בן בתו של הגה"ק בעל פני יצחק זצ"ל אבדק"ק קליינווארדיין יצ"ו שהוא הי' חתנו של הבעל טיב גיטין. ואחרי טבילתו במקוה בעת שלבש בגדי שבת הי' פניו מאירים כלפידים ודומה למלאך ה' צבקות ואמר שיר השירים בנעימות ומתיקות קול ערב, והלואי שאזכה גם עתה לאותו התעוררות שהרגשתי אז בעת נשמע קול רבינו כבוד אומר כולו.

אחרי גמרו אמירת שיר השירים והלימוד בספרים הקדושים נועם אלימלך, קדושת לוי, וכיו"ב, בא לביהכ"נ והתפלל מנחה לפני העמוד, ואחרי גמר התפלה באו אנשי העיר גם משארי בתי מדרשים לקבל פניו ולומר שבתא טבא.

כמנהג שהי' העולם באים בכל ליל שבת לומר לרבינו שבתא טבא, ואינני זוכר כעת איפוא נהי' המדובר אבל זאת שמעתי מפה קדשו שאמר להרבנית הצדיקת ז"ל בשפשוף הידים ובשמחה רבה, הידעת שיש לנו שורש נשמה מנשמת הגה"ק מקאלוב זי"ע, עכ"ל.

וכשנא לביתו התייחד בחדרו לערך חצי שעה בלימוד הזה"ק ולא שהה הרבה מחמת טירחת האורחים, המה הבחורים אוכלי שולחנו הטהור שהיו לערך עשרה או חמש עשרה בחורים שהיו מחכים לביאתו. ובאמירת המזמורים ובניגוני הפיוטים התנהג בדרך כלל כבכל תפוצות ישראל, ובעת נגנו כל מקדש – שהי' אומרו בעצמו – היו פניו

הקדושים כלהבים ובקול אדיר וחזק אשר ירדו חדרי לב השומע. וכן מנוחה ושמחה הי' מזמר בעצמו. והדך הי' שכאשר הבאתי המאכלים להשולחן הי' רבינו זצ"ל בעצמו מחלק לכאו"א כדי סיפוקו, וחלק שיריים לכל אחד ואחד, ולא השתהה הרבה בשולחנו רק אחרי אמירת תורה וברכת המזון חלק פירות ונגנו ורקדו לכבוד שבת ובעצמו הי' מנגן רננו צדיקים ורקד עמהם גם לעת זקנתו.

כשהגיע ראש חודש אלול הי' ניכר האימה ופחד בהכנות לימים נוראים עד שנפל פחד על כל סביבו, ושמעתי כמ"פ מפה קדשו, "איך וויל גארנישט נאר א נחת רוח טוהן פארן באשעפער". והי' דרכו בקודש לנסוע לק"ק ברעזנא להשתטח על קברי אבותיו שאביו הי' אב"ד דשם, ובזכרוני בעת למדי אצלו קבלו אותו לרב אב"ד ברעזנא למלא מקום אביו והוא לא הניח מקומו.

בראש השנה קודם תקיעת שופר לאחר שבא מהמקוה הסגיר עצמו בחדרו לערך חצי שעה, וזה הי' הפעם בכל השנה שסגר עצמו, ואח"כ הלך להדרשה ותקע שופר בעצמו, וגם שחרית התפלל בעצמו וכן ביוה"כ. ביום שאומרים השלש עשרה מדות הלך עם העולם להציון הקדוש מקאלוב וגמרו ביחד כל ספר תהלים.

בליל עיוה"כ לא הי' פנאי לישן כי הכפרות נשחטו בקדרותא דצפרא ומקודם הלך להמקוה ואחר כך שחטו הכפרות. ערב יוה"כ קודם כל נדרי נהגו כל העם אנשי העיר לבוא לחדר רבינו זצ"ל והוא הניח ידיו הקדושים על ראש כאו"א וברכם, ובגמרו לברך את העם עמד רבינו זצ"ל אצל המזוזה בחדר שלו וכנגדו אצל הדלת האחר עמדה זוגתו הרבנית הצדיקת ז"ל מעוטר מחשובי נשי העיר והוא ברכה בבכי גדולה ואמר שנזכה להתפלל בכוונה הראוי וכדבעי ונזכה לשנה טובה ומתוקה.

ומי שלא ראה צהלת פניו וגודל שמחתו בעת לכתו לקיים מצות סוכה, לא ראה קיום מצוה מתוך שמחה מימיו, וכן גם במצות לקיחת הד' מינים, וכשומר נאמן אשר עומד על משמרתו, כן שמר כל הלילה, ואתא בוקר רץ ממש לבית הטבילה לקיים בקדושה ובטהרה את מצות נטילת לולב בהתלהבות עצומה. בחוהמ"ס כולו התפלל בהקלויז, ובליל שמיני העצרת אחרי ההקפות בביהכנ"ס דעיר באה בלווית עם רב להקלויז אשר המתינו עליו עם ההקפות, וממש אין לתאר את השמחה של מצוה אשר שורר אז במקהלה זו.

מחברתו הטהורה הרבנית הצדיקת

מרת מרים ע"ה, היתה לו לעזר לספק צרכי הבחורים תלמידי ישיבתו, וכאם רחמנית השגיחה בעין פקוחה שלא יחסר להם המזג, ועמדה לימינו שיוכל להרבות פעלים לתורה ולתעודה, וכפי שנזכרה לשבח בריש ספר 'באר מנחם' שנדפס בנירעדהאז תרצ"ט: "נשים מתברכין לעצמן, ה"ה כבוד הרבנית הצדיקת מגזע קדושים אילי תרשישים, מרת מרים תחי' בת הה"ג הצה"ק בוצ"ק חו"פ וכו' כקש"ת מו"מ רב מרן משולם פייש לאווי זי"ע אבדק"ק טאשש, אשת חבר הבעל המחבר הקדוש, ועזרתו בקודש שהיתה משמשת אותו בכל כוחה נ"ה שנים, וזכרה לה אלקי לטובה, את אשר היתה לעזר ולסעד לבעלה קדוש ה'. וזכות בעלה הצדיק הבעמ"ח הקדוש יעמוד לה, שתבלה שנותיה בטוב ובנעימים עד מאה ועשרים שנים, ותזכה לראות ירושלים בנוי' על תילה, לשם ולתפארת ולתהלה".

רבינו החשיב מאוד את מחברתו הטהורה, הן בגין צדקתה ומעשיה הטובים, והן בהיותה בת קדושים, וכפי שמסרו תלמידיו עובדא שקרה אצלו בליל התקדש חג פסח דשנת תרפ"ה, שאחד מתושבי העיר הרה"ח ר' ישעי' פריעדמאן ז"ל גבאי הביהכ"נ דק"ק קאלוב גנב את האפיקומן מרבינו. כאשר הגיע לצפון, אמר ר' ישעי' שלא יחזיר את האפיקומן עד שיבטיח לו רבינו שיפקד בזרע של קיימא, שכבר חלפו ועברו שש עשרה שנה מעת שבא בברית הנשואין, ועדיין לא זכה להעמיד תולדות. כשמוע רבינו את בקשתו, נענה ואמר כאשר פניו מאירים מזיו דקדושה: "הן הלילה הזה הוא עת רצון להיפקד בדבר ישועה ורחמים, וכל השערים פתוחים לבני ישראל". ויפן אל הרבנית ואמר לה: "זו ביסט דאך א טאכטער פון א גרויסן צדיק, וואונטש דו אן אין זכות פון דיין טאטן". הרבנית הצדיקת בירכו שבתוך שנה ילד בן זכר, ורבינו ענה אמן על ברכתה. ואכן כן היה, ביום ז' אדר הבא נולד לר' ישעי' בן זכר, וביום חג הפורים נכנס בבריתו של אאע"ה על ברכי רבינו שהיה הסנדק.

בהיותם חשוכי בנים, הכניסה הרבנית ע"ה לביתה את ש"ב מרת שרה רחל ע"ה, בתו של הגה"צ רבי מרדכי מדעמעטשער זי"ע, ונתגדלה אצלם כבת. כאשר הגיעה לפרקה נישאה אל הגה"צ רבי אשר זצ"ל, בן הרה"ק רבי אלימלך מטאהש זי"ע גיסו של רבינו, ועל פי צוואת רבינו מילא את מקומו בק"ק קאלוב.

דרכו של רבינו היה לנסוע אל כל שמחה שנתהוה אצל תלמידיו, אם כי מנע הרבה מנסיעה מחמת שהפריעה

אותו מסדר היום שלו, וגם לא סבל את הפרסום והכבוד, מ"מ לא עצרוהו שום דבר מלהיות אצל שמחת תלמידיו, שהיו קשורים וחקוקים ודבוקים בנפשו הטהור. פעם אחת נסע רבינו לברית מילה שהיה צריך להתקיים בשבת אצל תלמידו ר' שמחה בנו של ר' יחזקאל שטערן מקאלוב, שהיה דר בנירעדהאז, שהיה ידיד נאמן לרבינו משנים קדמוניות, ובנו ר' שמחה היה דר בעיר עטשעד. ומחמת שהיה אז חום גדול עשאו התלמידים סוכה גדולה להכיל את כל העולם, ושם ערך רבינו את שלחנו הטהור, הרב המרא דאתרא לא היה אז בעיר כי נסע למעיינות הרחצה. לאחר תפלת שחרית בשבת קודש כיבד הגבאי את רבינו באמירת דרשה.

ומחמת שידע רבינו שיש כאלו מאנשי העיר שלא כיבדו את המרא דאתרא כראוי לו, פתח בדברי המדרש: "בזמן שהחכם יושב ודורש והעם שומעין, הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל". וצ"ב מה הלשון "יושב" ודורש, והלא רובא דרובא דורשים במעומד. אלא הכוונה, שבזמן שבא רב חדש ממקום אחר, אזי כל העם מטין אזנם לשמוע מה בפיו דבר חידוש בלשון חדש, ומטבע שהעם משתוקקים לשמוע דרשתו, וע"כ אין מגיע שבח לעם השומעין, כי מחמת חיבת החידוש המה רוצים לשמוע. ע"כ אמר המדרש בזמן שהחכם "יושב" ודורש, היינו החכם היושב במקום הזה הוא דורש, ומ"מ העם שומעין, אע"פ שלא ישמעו חידושים, א"כ שומעים רק לשם שמים לקבל מוסר מהחכם, ע"כ מגיע להם שכר שימחל להם הקב"ה עונותיהם".

בשבת מברכין חודש אייר הי' מנהגו לשבות בעיר אדאר והתאכסן אצל תלמידו ר' אליעזר שטערן וגם שני בניו למדו אצלו, ונסתבב הדבר ע"י תלמידו ר' יוסף העלליר שהי' ל"ע מחוסר בנים הרבה שנים והפציר הרבה ברבינו עבור ישועה עד שנפקד בבן זכר ואז הפציר את רבינו לשבות אצלו ומאז לחק קבוע מדי שנה בשנה שנסע רבינו לעיר אדאני.

פעם נסעתי עם רבינו צ"ל לשמחת חתונת אחד מתלמידיו מוה"ר מאניש שטיינבערג שהי' בעיר באלמאזאויאראש ובעת הגענו לעיר ניירעדהאז פגענו את הרב הגה"צ אב"ד דשם מוה"ר שלום ווידער הי"ד שנסע ג"כ באותו מרכבה, ושמוחו מאוד זה לעומת זה והתחיל הגה"צ רבי שלום הנ"ל לומר הדברי תורה שאמר אצל השלוש סעודות בשבת שעברה והאריך בדברים בוערים באש דת, ובעת גמרו אמר נו קאלובער

רב נשמע הד"ת שאמר כ"ת בשעת שלש סעודות, השיבו רבינו כשמשפסף בידי כדרכו בקודש ובפנים שוחקות: ניירעדהאזער רב אני איני יכול לומר לכם הש"ס תורה כי הכל פרחא לעילא ונשתכח ממני לגמרי ונהנה מאוד הגה"צ ר' שלום מתשובת רבינו זי"ע.

פעם נסע רבינו לסעודת סיום משניות שנתקיים בעיר ניירעדהאז, ונתאספו גדולי העיר חסידים ואנשי מעשה. ולאחר הסיום נתכבדו בדרושים וכמדומה שהרב הג' אב"ד דבאלקאן נאם בראשונה ולאחריו דרש הגה"צ ר' שלום הנ"ל האב"ד דשם, ובתוך הדברים נתלהב מאוד בתיאור המצב הנורא ששוררה אז בתוך המדינה במשבר הפרנסות מאחבני, וקרא בקול הנני בכאן ג' רבנים מורי הוראות נושיב ב"ד ונפסק הדין שהשי"ת יתן פרנסה לכאו"א די מחסורו. ואח"כ פתח רבינו ובצחות לשונו פתח ואמר בדרך הלצה מה שהאב"ד דניירעדהאז רוצה להושיב ב"ד הנה צריכין לטעון עם הבעל דין עם הרבנו של עולם ואני מתיירא לעמוד בדין עמו רק צריכין להתפלל לפניו ית"ש שיזמין פרנסה לכאו"א מאחבני, ונהנו מאוד מתשובתו, ואח"כ התחיל בד"ת.

עבודת התפילה של רבינו היתה נפלאה ביותר, הוא התפלל בהתלהבות יתירה, הנמוס כל לב. בשבת נהג להתפלל בעצמו פסוקי דזמרה לפני התיבה, והתפלל בקול אדיר ובנעימה קדושה. בעת פתחו אמירת הודו נרעשו אמות הסיפים מקול הקורא, ובכל משך התפלה היה עומד על עומדו, ובכל פעם היה מגביה יד ימינו למעלה ראש במשך זמן התפלה.

תלמידו הגה"ח רבי יוסף שלמה שערה מנה בספר ג' דברים בהם הצטיין רבינו במיוחד, וז"ל: "ואתנח בהו סימנא מ'שא ד'בר ה', ראשי תיבות מ'חשבה ש'מחה א'מונה, אשר שלש אלה יעשה לו לעיקר יסוד ושורש העבודה וכו'. ועיקר דבריו בנויים להאמין באמונת אלקי עולם, ולעבדו בכל לב ובכל נפש במחשבות קדושות וכו'. לא יאומן כי יסופר השמחה שהיה לו בכל מצוה ומצוה. והרבה פעמים אמר פירש הקרא בתהלים (ק, ב) עבדו את ה' בשמחה, שכל איש ישראל צריך לשמוח בשביל שזכה לעבוד את ה'. וזהו שאמר 'עבדו את ה'', על זה לבד שזכיתם לעבוד את ה', 'בשמחה', בשביל זה בלבד צריכים אתם לשמוח ולתת שבח והודיה לשמו הגדול והקדוש". ודבר הזה ראינו אצלו בעינינו, אשר אחר קיום איזה מצוה או עבודה זו תפילה, נטל ידו האחת ושיפשפה בחבירתה, ואמר בשמחה רבה:

"ברוך ה' אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאת".

מלבד רוב גדולתו וצדקתו, היה רבינו גם חכם ומושלם גדול, והיה נעים הליכות, מעשיו מצאו חן בעיני כל רואיו, כי עשה כל דבר בניחותא ובנעימות, ובישוב הדעת מרובה, לא בבהלה ובווילדקייט, והיו חביב בעיני כל, אלע האבן אים געליבט, וכך זכה לקדש את שם ה', ולהרבות שלום בעולם. רבנים ובתי דינים משאר עיירות, למדו ממנו היאך לתווך בין שני בעלי דין, ולמצוא דרך שלום ופשרה ביניהם. ותמיד באו ראשי קהילות, רבנים, ושוחטים, ובעלי בתים, משאר עיירות, להתייעץ אתו ולשמוע את חוות דעתו בעניני הכלל, וכולם קיבלו את עצתו.

פעם אחת כאשר דיבר עם גיסו הרה"ק מטאהש זי"ע בענין זה, אמר לו: "התדע היאך יש בכחי לעשות שלום בין בעלי דין, ווייל איך וויל נישט נאר וואס יענער וויל". והסביר כ"ק אדמו"ר מטאהש זי"ע, אשר התגורר בקאנאדא: "והבנתי כוונתו בזה, שכאשר דיבר עם בעל דין, התבונן היטב מה כואב לו, ואיזה עצה אפשר למצוא עבורו, שבזה יתרצה להטות רצונו ולוותר קצת, וזהו שאמר איך וויל נאר וואס יענער וויל, כי פעל להטות את רצונו של אדם, שירצה כך וכך, ער האט געמאכט יענער זאל ווילן, שהציע לפניו דבר שיהיה טוב לו ויתרצה לזה". (עבודת עבודה שיחות קודש מוצ"ש וישב)

כל גדולי הדור העריצו מאוד את רבינו, וכולם פה אחד דיברו בשבח, וחיבבוהו מאוד. הגה"ק בעל שו"ת מהרש"ג מסעמיהאלי זצ"ל, ידוע שהיה מגאוני וגדולי הדור בימיו, והיה קשיש בכמה שנים מרבינו, ובכל זאת הפליג לדבר בגדולתו וקדושתו, והחשיבו כאחד מצדיקי הדור. ועד כדי כך העריצו, שכאשר נסתלק הרה"ק רבי ישעי' מקערעסטיר זי"ע בשנת תרפ"ה, שמע הרב מסעמיהאלי אנשים משוחחים ביניהם: "מה יעשו עתה כאשר נסתלק הצדיק הזה, אל מי יפנו בעת צרה"? ענה הרב מסעמיהאלי ואמר: "אינני דואג בעבור דבר זה, כי אסע להרב מקאלוב, שכחו יפה לפעול ישועה כמו צדיק הדור, ובעת צרה יש לפנות אליו". (עבודת עבודה שיחות קודש מוצ"ש וישב)

סיפר תלמיד רבינו איך ניצל בזכות ברכתו מללכת לצבא. עד שנת תרצ"ב לא היו יכולת בידי ממשלת אונגארן לכוף אנשים שיעמדו למבחן לקחת לצבא מחמת משפט האו"מ. אבל מאז כבר התחילה המרידה נגד האו"מ ע"י הצורך

מדייטשלאנד ימ"ש, והתחילו גם באונגארן לכונף אנשים ליקח אותם לצבא, והוכרחו לעמוד למבחן. סיפר רבי נתן צבי ווייס ממאנסי מתלמידי רבינו. הוא נסע למבחן לעיר פעהרער דיארמוט, והחוק קבע אז שכל מי שיש לו שלש ילדים יכול לבקש שיפטרו אותו מהצבא, בחודש טבת שלח בקשה על זה.

ביום ז' אדר נסע ר' נתן לקאלוב לרגל ההילולא של הרה"ק רבי אייזיק מקאלוב זי"ע, והגיע לשם באשמורת הבוקר. כל החרז והאוהל היה מלא אנשים, ונשמעו שם קולות תפילה ובכיות. האהל נבנה כך: בכניסה יש חדר גדול, ובהמשך יש חדר, בו יורדים במדרגות לציון הרה"ק מקאלוב. כאשר נכנס רבי נתן לאהל בא כנגדו רבינו, ומפני רעש הגדול מהתפילות והבכיות, לחש לרבינו: "רבי אני תלמידכם, ואני צריך לישועה שאצא לחירות מהצבא, ויש לי בנים". באוהל לא היה אז נר, רק למטה בציון עצמו דלק הנר, לכן לא ראה על רבינו אם הכירו. ותיכף אמר לו רבינו: "צא בגין בניך". הוא נשאר עוד לומר תהלים, וחזר מיד לעירו.

כעבור איזה שבועות עוד קודם פסח כתב ר' נתן לרבינו: "הייתי על הציון במקום קדוש בעת רצון באשמורת הבוקר. הרבי הבטיח לי שאצא לחירות. רצייתי להזכיר אותי שוב לפני הרבי". אחר כמה ימים קיבל מהדואר תשובה מרבינו: "בטוח אני שנתקבל תפלתו, ותצא לחירות עולם". וכך הוה בעז"ה הוא יצא לחירות. (מכתב של המספר מובא באר מנחם יצ"ל תשס"ו)

פעם בא לפניו ה"ר יוסף ארי' שו"ב והביע לפניו כי ברצונו למכור הכל ולעלות לארץ הקודש ולקבוע שם. והשיב לו רבינו מר הוא חלוש ועד שתוכלו לחסל את המכירה ואת הנסיעה מקוים אנחנו שמשיח צדקיני יבוא עוד קודם לזה, ורק יכוין בתפלתו שהתפלות יעלו דרך מערת המכפלה כשאנחנו מזכירים האבות הקדושים הנקברים שמה המה מובילים התפלות דרך שמה.

בשנת תרצ"ב שבא הזמן לעמוד למבחן לצבא, אמר לי רבינו בעת שחילק השיריים בשבת הקודמת, עבור קיגעל זה תהי' חפשי מהקוגעל שלהם (היינו מלעבוד מלאכת הצבא בחיצי), והמבחן הי' ביום ג' ואני התעניתי ביום ב' ובערב באה הרבנית הצדיקת והכירה כי הנני חלוש ותאמר לי אכול כי כבר נעשית חופשי, ובאה עמי אצל רבינו שיאמר לי לאכול כי כבר יצאתי לחפשי והכרחתי לאכול ע"פ צו רבינו. וביום ג' כשבאתי אצל הקאמיסיאן ובחנו אותי והיו מתלוצצים בי באמרם אנשים כמון

צריכים לרכוב על הסוסים. ובע"ה יצאתי לחפשי ולא קראו אותי להצבא עד שנת ת"ש שאז נקראו כולם בלי שום הבדל. וגם אח"כ עמדה לי זכות רבינו כי נקראתי לעיר קאשוי ובזכרוני שמצאתי בדרך את הב' אייזיק בן ה"ר יוסף לייב גראס מעיר נאמין, ונסענו בצוותא חדא ויצאנו בעז"ה שנינו לחירות.

כל רז לא היה אניס לו, וסיפר רבי אברהם משה שטארק שהיה שוחט אצל רבינו, שהתגורר אחרי המלחמה בנוי יארק. בשנת תרצ"ח אמר לו רבינו: "מה נעשה שאנחנו חלשים כל כך". ענה רבי אברהם משה: "רבינו יעשה כמו שעושין שאר רבנים", (וכוונתו היתה שישע למקום מנוחה). אמר לו רבינו: "התלמידים הם בני, והאיך אעזוב אותם כהפקר". אמר רבי אברהם משה: "אין דבר העומד מפני החולשה, ומוכרח הוא לנסוע לאיזה מקום לנפוש, ולקיים מצות ונשמרתם מאד לנפשותיכם". אמר רבינו: "הרי אתה יודע כי מעולם לא אכלתי רק משחיטה מהודרת. אם אתה מוכן לבא אתי כדי שאוכל להמשיך בדבר זה, אז אני מוכן לנסוע אי"ה". אמר רבי אברהם משה: "אני מוכן לנסוע בעשז"ה", ובפרט כי זה נגע בבריאות רבינו. אולם בגודל זהירותו של רבינו אמר לו: "תקיים מאמר חז"ל איזל אימלוך בדביתוהו". הוא ניגש אל אשתו, ושאלה אם היא מסכימה שהוא יסע עם רבינו. היא נענתה תיכף ברצון, על הזכות שנפל בחלקו של בעלה לנסוע יחד עם רבינו.

רבי אברהם משה חזר אל רבינו ואמר לו שאשתו מסכימה לנסיעה. בדרך אגב סיפר רבי אברהם משה שאשתו עומדת על הפרק שתהא בשטו"מ. רבינו אמר לו: "אל תדאג על זה, כי בעז"ה יייה טוב". רבי אברהם משה ביקש מאשתו שתכתוב ותודיע ממצבה כל יום ויום. אחרי ג' שבועות התאחרו המכתבים, ולקראת שבת לא הגיע שום מכתב, הוא היה מודאג מאד. ביום ראשון הלך לטייל עם רבינו, ורבינו ישב ולמד משניות ואמר תהלים. כשהפסיק פנה אליו בשאלה: "מתי אתה חושב לחזור לביתך". הוא נבהל מהשאלה, והרבנית שהיתה שם אמרה: "מה אתה שואל, הרי הוא בעצמו מסופק ואינו יודע מתי לחזור, כי אין לו שום ידיעה מביתו".

אמר רבינו: "רבי משה אברהם עס קומט זיך דיר א מזל טוב". אמרה הרבנית: "אם אתה יודע, תאמר מה נולדה לה?". אמר רבינו: "נולד לה בן". אז שאלה הרבנית את רבינו: "אם אתה יודע, אם כן מתי נולד". ורבינו אמר כעונה מן האורים ותומים: "ליל שבת נולד בן י"ג

זכר". אחר כך שאל ר' אברהם משה איזה שם ליתן, כי היה לו מקודם איזה ענין בעניני השמות. אמר לו רבינו: "שאלת כבר איזה ערליכע יודען אודות ענין זה". אמר ר' אברהם משה: "שאלתי ואמרו לי, שעד י"ג אתן אלטר, ואח"כ אתן לו שם קבוע". אמר לו רבינו: "אני אומר ליתן השם מנחם אלטר". אז בשעת מעשה לא תפס כי רבינו צוה לו לקרוא שם על שמו הקדוש, וכוונתו היתה שבשבוע זה יסתלק, וכך הוה ביום חמישי בערב ח' אב תרח"צ נסתלק רבינו, ולפני פטירתו הביע את רצונו שיתנו שם אחריו.

מרגלא בפומיה לומר: "כל איש הנצרך לאיזה ישועה או רפואה ופרנסה. וכן בחור הרוצה לראות הצלחה בלימודו, אזי הזמן המוכשר לזה היא בבוקר אור אחר ברכת התורה, להתפלל לבכות ולהתחנן לפני המקום, כי אז הוא עת רצון שתתקבל תפלתו יותר". ואמר: "שבלתי ספק אם כה יעשה אזי ישלח השי"ת לו עזרו מקודש, וימלאו לו כל משאלותיו לטובה".

כאשר במשך הזמן שלמדתי אצל באתי כמה פעמים הביתה לק"ק נירוואיא, ובכל פעם כשנסעתי בחזרה הביע לי האב"ד הגה"ק רבי יהודה גרינוואלד זצ"ל את בקשתו שאזכירו לפני רבינו ואמר לי סימן לשמו לבל תשכח מזכרוני "בא יבא ברנה" יבא ר"ת יהודה בן אסתר.

ובסיום הדברים אזכיר מפטירת רבינו. כי בעוד השבוע האחרון שהי' אז בעיר ערדעבעניא, להנפש מעט לשאוף אויר צח בקרתיו, ודיבר עמי ממצבי, ולא ידעתי אז ממצבו החלוש. וביום ח' אב ביום ו' עש"ק הגיע השמועה לא טובה לאזני מפטירת רבינו. ותסמר שערות בשרי וקרעתי כעל אבל יחיד ואמרתי לשות עצות בנפשי שאוכל להיות על הלוי, ובאתי לקאלוב בעת שכבר הי' הארון מוטל בביהכ"נ ובאמצע ההספדים, והלכתי אצל הרבנית הצדיקת ומצאתי בוכה בקול גדול וציותה עלי, לייביש אתה היית משמש נאמן לרבינו אבקשך שתקיים היארציט שלו לומר קדיש, ומני אז לא חסרתי בעז"ה וגם הנני מהעושים סעודה לכבוד יום ההילולא זי"ע ועכ"י אכ"ר.

ביום ח' מנחם אב שנת תרח"צ, השיב רבינו את נשמתו הקדושה ליוצרה, ונטמן בבית החיים בעיר קאלוב. השאיר אחריו ברכה את ספרו 'באר מנחם'. מובא בהסכמת הספר:

ויגאלינו, במהרה בימינו, ויבנה בית
מקדשנו ותפארתנו, דברי ידידו
דו"ש באה"ר ומברכו בחג כשר ושמח.
ה"ק משה רוקח בהרב שליט"א
מבעלזא (ה"ה בן כ"ק מרן בוצ"ק
חור"פ וכו' מבעלזא שליט"א.
זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן
מקורות:
תולדותיו בספרו "באר מנחם"

הבעהמ"ח לאיש צדיק ת"ח וי"ש
וחסיד עכ"ז איני רוצה שאצא
מגדרות אבותי ה"ק צלה"ה שלא
נתנו הסכמתם על ספרים שנדפסו
בימיהם מטעמים הכמוסים שלהם
לזאת ג"כ איני רוצה עכ"ל קדשו
ואברכהו על המוגמר יעזור השי"ת
שנזכה להגדיל תורה ולהאדירה,
ושישמע בשו"ט מכל אחב"י בכל
מקומות מושבותיהם וב"ד יבוא

ב"ה יום ועש"ק וי"פ תרצ"ט פה
בעלזא. בין גאולה לגאולה, יצמח
גדולה, לעם סגולה, ובתוכינו ידידנו
ה"ה המו"פ חו"ע חו"נ כש"ת מו"ה
יעקב שמעון שעהר נ"י בעיר
ראצפערטא יצ"ו אחד"ש כ"ה דברתי
עם כ"ק אאמו"ר שליט"א, אודות
הסכמה על ספרא כ"ק המנוח הרב
הצדיק מ"ג מקאלוב זצ"ל, והשיב לי
בלשון קדשו אם כי הי' מכיר את

**לזכר עולם יהיה צדיק לכבוד יומא דהילולא דרבינו הגה"ק רבי יוסף גרינוואלד זי"ע מפאפא
בעל "ויחי יוסף" בן הגה"ק רבי יעקב יחזקאי זי"ע בעל "ויגד יעקב" נלב"ע י"ג מנחם אב תשד"מ
הונצח ע"י הרב החסיד ר' יהושע ווידער שליט"א ברוקלין**

**"ומקדשי תיראו" אני ה - פירוש רש"י, אני ה נאמן לשלם שכר טוב. ולכן לא ינהג אדם שום קלות ראש
או ידבר דברים בטלים ושיחות חולין בבית המדרש משום מורא השכינה אשר שם. (ספר אור הישר עמוד העבודה)**

**לעילוי נשמת הרב החסיד המפו' ר' משה ווייס ז"ל בן הרב החסיד ר' שמחה יונה ז"ל
מזקני חשובי חסידי בעלזא נלב"ע י"ג מנ"א תשס"ט הונצח ע"י בנו הרב החסיד ר' שמחה יונה ווייס שליט"א**

**לעילוי נשמת הרה"ח ר' מרדכי הערצאג ז"ל
בן יבדלחט"א הרב החסיד ר' יעקב שליט"א
נלב"ע י"ב מנ"א תשס"ו
הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו**

**לע"נ הרה"צ ר' אלעזר משה אברהם שיף ז"ל
בן הרה"צ ר' אלימלך ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק י"א מנ"א תשס"ב
הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו**

**לעילוי נשמת
האשה החשובה
מרת פרומט זנגר ע"ה
בת החבר הרה"ח ר' אברהם ז"ל
נפטרה ח' מנ"א תשל"ד
הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו**

**לעילוי נשמת האשה החשובה
מרת ראשא מרים פרסטר ע"ה
בת הרב החסיד ר' הלל הכהן ז"ל
אשת שיבדלחט"א הרב החסיד ר' ישראל שליט"א
נפטרה ח' מנ"א תשע"א
הונצחה ע"י בנה הרה"ח ר' שלום שליט"א**

**לעילוי נשמת
הרה"ח ר' חיים קליין ז"ל
בן הרה"ח ר' שמואל ז"ל
נלב"ע י"ד מנ"א תשס"ט
תנצב"ה**

"התחזקות יומית" דברי חיזוק והדרכה מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א במערכת אוצרות בעלזא" שמעו ותחי נפשכם בארה"ק 02-3011614 בארה"ב 1605-3131771

לעילוי נשמות הרה"ג ר' יצחק דוד פריעדמאן זל בן הרה"ח ר' חיים יחזקאל זל וזוגתו האשה החשובה מרת רחל ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף זל תנצב"ה	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת גיטל עלקא ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף זל נפטרה ב' אייר תשע"ה תנצב"ה הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרה"ח ר' צבי אליהו שטראוס זל בן הרה"ח ר' ליפא י"ט זל נלב"ע י"ח טבת תשע"ד תנצב"ה	לעילוי נשמות הרה"ח ר' ישראל חיים זל בן הרה"ח ר' דוד רובינשטיין זל ולע"נ זוגתו האשה החשובה מרת צפורה מרים ע"ה בת הרה"ח ר' מנחם הלל זל תנצב"ה	לעילוי נשמות הרה"ח ר' דוד יוסף אונגר זל בן הרה"ח ר' אברהם יהודה זל ולע"נ זוגתו האשה החשובה מרת רבקה ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף זל תנצב"ה
לעילוי נשמות הרב החסיד המפו' ר' פרץ שטראסבורג זל בן הרה"ח ר' יחזקאל זל וזוגתו האשה החשובה מרת יהודית ע"ה בת החבר ר' יוסף זל הונצח ע"י בנו הנ"ח הנכבד הרה"ח ר' יוסף שטראסבורג שליט"א	לעילוי נשמות העסקן המפו' הרב החסיד ר' יואל בן ציון פרקש זל בן הרב החסיד ר' צבי זל נלב"ע ט' אדר תש"פ הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו תנצב"ה	לעילוי נשמות הרה"ח ר' יחיאל אויש זל בן הרה"ח ר' בנימין זאב צבי זל נלב"ע כ"ז אדר תשע"ג וזוגתו האשה החשובה מרת שפירא ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף שאול זל	לעילוי נשמות הרב החסיד המפו' ר' יצחק ווייס זל בן הרה"ח ר' משה זל נלב"ע ל' מרחשון תשפ"ג הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרב החסיד המפו' ר' מנחם זל בן הרה"ח ר' אפרים זל וזוגתו האשה החשובה מרת יוסף פריעדמאן ע"ה בת הרה"ח ר' משה יוסף זל הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו
לעילוי נשמות הרה"ג ר' אברהם אליהו איינהורן זל בן הרה"ח ר' שלמה יוסף הכהן זל וזוגתו האשה החשובה מרת נחמה ע"ה בת הרה"ח ר' אליהו זל הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת רבקה פיגלא איגל ע"ה בת הגה"ח ר' שמחה בונם בויס זל הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו תנצב"ה	לעילוי נשמות הרה"ח ר' מנחם מנדל זל בן הרה"ח ר' ישראל וועטנשטיין זל נלב"ע כ"ז אדר תשע"ג הונצח ע"י בנו הרה"ג ר' אהרן אליהו וועטנשטיין שליט"א דומ"ץ דקדוילתנו הק' גבעת זאב	לעילוי נשמות הרה"ג ר' יהודה זיגלמן זל בן הרה"ח ר' נחמן זל וזוגתו האשה החשובה מרת אסתר ע"ה בת הרה"ח ר' משה יהודה זל הונצחו ע"י בנם הרה"ח ר' ישראל זיגלמן שליט"א	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת ברכה ע"ה בת הרב החסיד ר' דוד מנשה זינגער זל אשת שיבדלחט"א הרב החסיד המפו' ר' משה ביגליציאן שליט"א הונצחה ע"י בית וזוגתה החשובים שיחיו
לעילוי נשמות הרה"ח המפו' ר' מנחם אליהו אסטרייכער זל בן הרה"ח ר' יצחק שמעון זל וזוגתו האשה החשובה מרת מלכה ע"ה בת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא זל	לעילוי נשמות הרה"ג ר' יהונתן בנימין קליין זל בן הגה"ח ר' ישראל זל נלב"ע ביום שב"ק י' שבט תשפ"ב תנצב"ה	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת מלכה ע"ה בת שיבדלחט"א הרה"ח ר' יהודה שליט"א נלב"ע ל' ניסן תשע"ו הונצח ע"י אביה הרה"ח ר' יהודה איינהורן שליט"א	לעילוי נשמות הגה"ח ר' ישכר דוב יעקובוביץ זל בהג"צ נאביד וואדקערט רבי שמעון יחזקאל זקוקל ולע"נ הרה"ח ר' אליעזר צבי זל בן הרה"ח ר' נתן בנימין זל ולע"נ האשה החשובה מרת הענדל ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף מאיר זל	לעילוי נשמות הרה"ג ר' פנחס מאיר גאנצפריד זל בן הרב החסיד ר' אליעזר דוד זל נלב"ע י"ד כסלו תשע"ד הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו